

Osadnictwo pradziejowe na stanowisku 20A w Kowanówku, woj. wielkopolskie

PAWEŁ BANASZAK, PIOTR WAWRZYŃIAK

Prehistoric settlement at site 20A in Kowanówko, Wielkopolska Province

Rutynowe, ratownicze badania archeologiczne na stanowisku Kowanówko 20A przyniosły niespodziewane odkrycia. Zarejestrowano ślady bytowania społeczności wczesnobrązowej z etapu schyłkowego (prawdopodobnie połowa 2 tysiąclecia p.n.e.), ludności kultury łużyckiej z V epoki brązu, osady schyłkowo-pomorskiej z III-II wieku p.n.e. i miejsce produkcji wapna ludności kultury wielbarskiej z II-III wieku n.e. Wyniki te stawiają w nowym świetle rzeźbę stanowiska, dotąd w literaturze przedmiotu kojarzone głównie z domniemanym cmentarzyskiem ludności kultury przeworskiej z późnego okresu wpływów rzymskich.

Słowa kluczowe: badania ratownicze, kompleks osadniczy, pradziejowe stanowisko wielokulturowe, jamy, doły postłupowe, piec wapienniczy, ceramika

The routine rescue archaeological research at Kowanówko, site 20A yielded unexpected discoveries, including traces of the presence of the communities from the final stage of the Early Bronze Age (probably the middle of the 2nd millennium BC), the population of the Lusatian culture from phase V of the Bronze Age, the Pomeranian culture settlement site from the 3rd-2nd centuries BC, and the lime production site of the Wielbark culture communities from the 2nd-3rd cent. AD. The results of the research offer a new study perspective on the discussed site, so far associated in the literature mainly with the presumed cemetery of the Przeworsk culture from the Late Roman Influence period.

Keywords: rescue excavations, settlement complex, prehistoric multi-cultural site, pits, postholes, lime kiln, pottery

Poddane ratowniczym badaniom archeologicznym stanowisko zarejestrowano na gruntach miejscowości Kowanówko, graniczącej od południa z Obornikami i będącej w zasadzie jego przedmieściem. Stanowisko położone jest nieopodal górnej, wschodniej krawędzi doliny rzeki Wełny. Jego południową granicę wyznacza bezimienny, okresowo wysychający ciek, lewobrzeżny dopływ Wełny, zaś pozostałe nie są w terenie wyraźnie zaakcentowane. Zajmuje nieznaczne wyniesienie o ekspozycji okrężnej, podłożu piaszczystym ze śladowymi ilościami gliny i powierzchni co najmniej 6-8 hektarów. Teren stanowiska jest mocno przekształcony wskutek wznoszonej tutaj od co najmniej kilkunastu lat wolnostojącej zabudowy mieszkalnej. Pierwotnie były to obszary rolne, a ich uprawa w niczym nie zagrażała zalegającym w ziemi nawarstwieniom kulturowym. Niestety, sytuacja ta uległa w ostatnich

latach drastycznej zmianie, a zniszczenia postępującymi budowlami pochłaniają coraz większe połacie stanowiska (ryc. 1). Analiza dostępnych map i innych źródeł z zasobu Archeologicznego Zdjęcia Polski wykazała także, iż obszar ten jest mocno nasycony stanowiskami ciągnącymi się wzdłuż górnej, lewobrzeżnej krawędzi doliny Wełny na dystansie kilku kilometrów; dominuje osadnictwo z późnych faz epoki brązu i wczesnego żelaza¹. W ramach podziału geologiczno-geograficznego omawiany obszar znajduje się na południowo-wschodnim skraju mezoregionu Kotliny Gorzowskiej (315.33), tuż przy granicy z Poznańskim Przełomem Warty (315.52), stanowiącej część makroregionu Pradoliny Toruńsko-Eberswaldzkiej (315.3). Obecnie część zachod-

¹ Patrz mapa arkusza AZP 47-27 i karty właściwych stanowisk archeologicznych, przechowywane w archiwach Muzeum Archeologicznego i Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Poznaniu, a także Skorupka 2005, mapy pod opaską.

nią pradoliny pokrywają rozległe lasy szpilkowe Puszczy Nadnoteckiej, której południowo-wschodni skraj sięga właśnie rzeczono Kowanówka (Kondracki 1981: 291).

Stanowisko (ryc. 2) zostało odkryte w 1975 r. przez zespół badawczy Pracowni Archeologiczno-Konserwatorskiej PP PKZ w Poznaniu i określone jako wielokulturowe założenie osadnicze o chronologii rozciągającej się od epoki neolitu po czasy nowożytny z dominantą w formie domniemanego cmentarzyska ludności kultury przeworskiej z II – III w. n.e. oraz zdecydowanie wcześniejszą ośmą osadą ludności kultury łużyckiej (Mazurowski 1976: 54-57). Powtórzone dziesięć lat później, w ramach AZP, badania powierzchniowe pod kierownictwem dr Andrzeja Prinkego z Muzeum Archeologicznego w Poznaniu w zasadzie potwierdziły wcześniejsze ustalenia². Wspomniane prace budowlane na stanowisku zaowocowały prowadzonymi nań od 2015 r. nadzorami archeologicznymi, które, niestety, do momentu tegorocznych badań nie przyniosły żadnych rezultatów³.

Do badań wykopaliskowych zakwalifikowano obszar o powierzchni 675,4 m², przeznaczony pod zabudowę mieszkalną. W toku prac wykopaliskowych wielkości te zweryfikowano i ostatecznie przebadano powierzchnię 476,8 m² (ryc. 3). Zrezygnowano także z eksploracji obiektu nr 22, gdyż znalazł się on poza zasięgiem właściwego wykopu fundamentowego i nie groziło mu zniszczenie w toku postępujących prac budowlanych.

Materiały

W trakcie trzytygodniowej kampanii badawczej ujawniono w wykopie 44 obiekty nieruchome, głównie jamy (w tym prawdopodobnie zasobowe i odpadowe) bądź doły postłupowe, utożsamiane z osadnictwem wczesnobrązowym z etapu schyłkowego (około połowy II tysiąclecia p.n.e.), dalej kultury łużyckiej z V okresu epoki brązu i ugrupowań schyłkowo-pomorskich z III – II w. p.n.e. Rozpozna-

no także potężne urządzenie ogniowe – piec wapienniczy (obiekt 1), który przypisano ludności kultury wielbarskiej i wydatowano na fazy B₂ – B₂/C₁ okresu wpływów rzymskich. Pewne przesłanki wskazują, iż być może drugi z pieców (obiekt 22) był również wapiennikiem ludności kultury wielbarskiej (tabela 1; ryc. 4). 14 obiektów, głównie dołów postłupowych, pozostało nieokreślonymi chronologicznie. Obiekty rejestrowano na tle żółto-beżowego, drobnoziarnistego piasku z soczewkami gliny i wtrąceniami orsztynu – calca, sprawiającego wrażenie utworu plamistego i niejednorodnego (ryc. 1).

Eksploracja poszczególnych obiektów i nawarstwień przyniosła znaczący zbiór ruchomych materiałów źródłowych, w tym 753 fragmenty ceramiki⁴, w zdecydowanej większości ludności kultury pomorskiej z fazy schyłkowej (III – II w. p.n.e.), 1 przepalona kość zwierzęca (w obiekcie wczesnobrązowym), 1 artefakt krzemienisty, 1 żużel, liczne grudy polepy⁵ oraz dolną część żarna rotacyjnego, tzw. leżak z obudowy pieca wapienniczego (obiekt nr 1).

Katalog obiektów

W poniższym katalogu zamieszczono podstawowe informacje dotyczące obiektów nieruchomych zarejestrowanych w trakcie badań archeologicznych na stanowisku Kowanówka 20A, przypisanych schyłkowemu osadnictwu wczesnobrązowemu, ludności kultury łużyckiej z V okresu epoki brązu, ugrupowaniom schyłkowo-pomorskim z III-II w. p.n.e. i społeczności kultury wielbarskiej z wczesnych faz późnego okresu wpływów rzymskich. Przedstawione poniżej informacje dotyczą:

- lokalizacji obiektów w obrębie hektarów, arów, ćwiartek (*lokalizacja*);
- ogólnego opisu z uwzględnieniem wymiarów (długości, szerokości i głębokości) oraz stratyfikacji wypełnisk obiektów (*opis*);
- rodzaju i ilości znalezionej ruchomego materiału źródłowego (ceramiki) wraz z opisem bardziej charakterystycznych znalezisk (*inventarz*);
- przypisanych obiektom funkcji (*funkcja*);

² Patrz karta stanowiska archeologicznego Kowanówka 20A (AZP 47-27/25) autorstwa D. Makowieckiego, przechowywana w Archiwum Naukowym Muzeum Archeologicznego w Poznaniu.

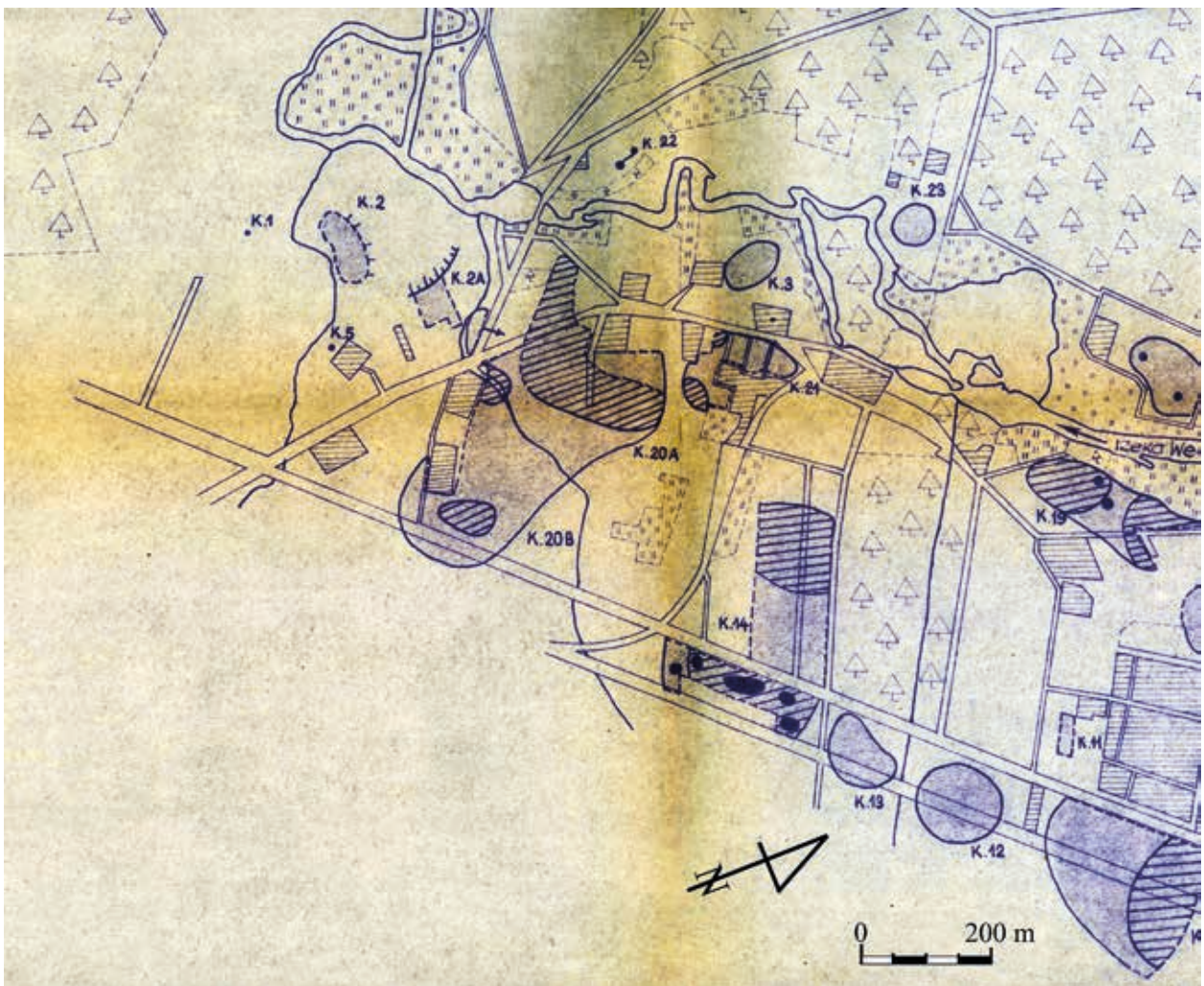
³ Patrz sprawozdania z prac archeologicznych przeprowadzonych na stanowisku autorstwa R. Pietrzaka i M. Spenger, przechowywane w archiwum Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Poznaniu.

⁴ Po wyklejeniu liczba ta zmalała do 660 jednostek taksonomicznych.

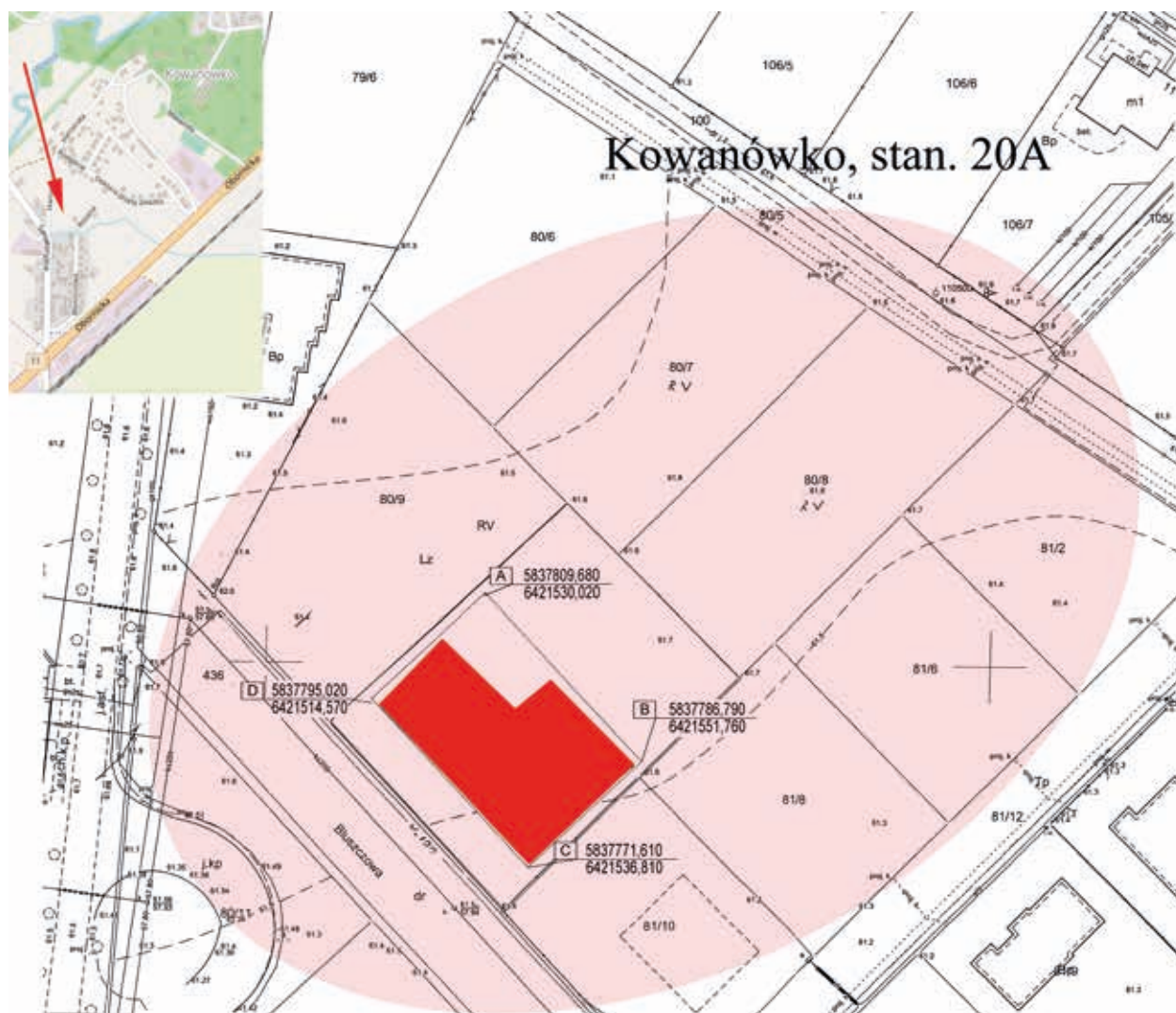
⁵ Zrezygnowano jednak, z przyczyn logistycznych, z zainwentaryzowania kilkuset grud polepy z rozbitej kopuły pieca wapienniczego.

Ryc. 1. Kowanówko, stan. 20A, woj. wielkopolskie. Wykop nr I/19. Obiekty na tle stropu calca. Stan na 8 marca 2019 r.
W tle powstające osiedle domów jednorodzinnych. Fot. P. Banaszak

Ryc. 2. Kowanówko 20A, woj. wielkopolskie. Lokalizacja stanowiska, oznaczonego tutaj jako K.20A, na wycinku planu – ozalidu wg R. Mazurowskiego (1976), z uzupełnieniami P. Wawrzyniaka

Ryc. 3. Kowanówko, stan. 20A, woj. wielkopolskie. Lokalizacja wykopu badawczego na tle przypuszczalnego zasięgu stanowiska Kowanówko 20A (AZP 47-27/25). W górnym lewym narożu lokalizacja stanowiska w obrębie miejscowości. Na podstawie mapy do celów projektowych z uzupełnieniami P. Wawrzyniaka

- przynależności kulturowej i chronologii (*przynależność kulturowa i chronologia*).

Pozostałe informacje zawarto w uwagach. W katalogu zamieszczono również fotografie i ryciny wybranych obiektów oraz zabytków ruchomych.

1. Obiekt nr 1

Lokalizacja: hektar XII ar 32, ćw. B i ar 33, ćw. A.

Opis: zorientowany wzdłuż osi SE – NW. W rzucie poziomym zbliżony do kołystego, w dolnych partiach prostokątny o zaokrąglonych narożach, w przekroju pionowym nieckowaty o płaskim dnie i następujących wymiarach: długość – 2,36 m, szerokość – 2,67 m, głębokość – 1,42 m. Wymiary dna: 1,88 × 1,48 m. Eksplorację poprowadzono od wysokości 61,01 m n.p.m. Ściany i dno obiektu zbudowa-

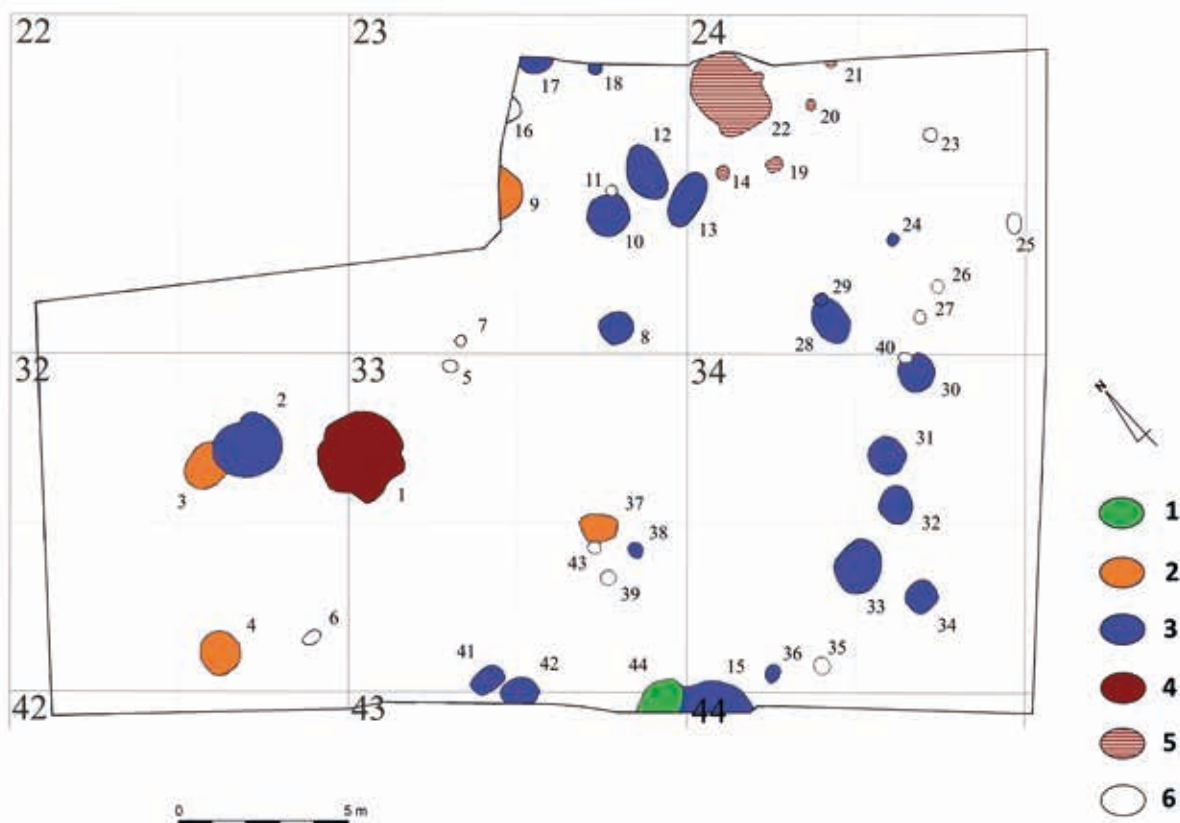
no z kilkunastu warstw ściśle ułożonych obok siebie, dużych bądź średniej wielkości kamieni polnych (w ścianę urządzenia wmontowano także kamień żarnowy), które zespolono surową gliną, tworząc rodzaj wielkiej, ziemnej kotliny o pojemności około 3,75 m³. Wielowarstwowe i niejednorodne wypełnienie do głębokości około 1,05 m było zawałone pozostałościami glinianej kopuły, tj. wielkimi bryłami polepy tkwiącymi w warstwach szarych bądź ciemnoszarych, spiaszczonych utworów próchnicznych, na niższych poziomach przemieszanych także ze spalenizną, węglami drzewnymi, popiołem i soczewkami beżowego piasku. Pod zawałiskiem zarejestrowano 12-15 centymetrowej grubości warstwę wapna z dodatkiem szarej, spiaszczonej próchnicy i węgla drzewnych, zaś jeszcze niżej grudy polepy

Tabela 1. Kowanówko, stan. 20A, woj. wielkopolskie Ogólna charakterystyka funkcji obiektów w rozbiciu na poszczególne fazy zasiedlania. Opr. P. Wawrzyniak

Faza zasiedlania (przynależność kulturowa)	Funkcja obiektu					Suma
	jama zasobowa(?)	jama odpadkowa(?)	jama	piec wapienniczy	dół postępuowy	
poł. II tys. p.n.e., wczesny brąz, etap schyłkowy	-	-	1	-	-	1
V EB (kultura łużycka)	-	2	2	-	-	4
III-II w. p.n.e. (kultura pomorska – faza schyłkowa)	4	1	10	-	4	19
B ₂ – B ₂ /C ₁ OWR (kultura wielbarska)	-	-	-	2*	4**	6
?	-	-	1	-	13	14
Suma	4	3	14	2	21	44

* w jednym przypadku – domniemany

** domniemane

Ryc. 4. Kowanówko, stan. 20A, woj. wielkopolskie. Plan zbiorczy obiektów na tle siatki arowej. Legenda: 1 – schyłkowy etap wczesnej epoki brązu, 2 – łużycka, 3 – pomorska, 4 – wielbarska, 5 – prawdopodobnie wielbarska, 6 – nieokreślona. Opr. P. Banaszak

z wapnem oraz przepalonym, pomarańczowej barwy, drobnoziarnistym piaskiem i gliną, które bezpośrednio spoczywały na kamiennym wyścieleniu dna obiektu (ryc. 5-6). W warstwie wapna, w części SW kotliny, natrafiono na poziomie 59,9-59,95 m n.p.m. na duży fragment górnej partii naczynia glinianego (*situli*) ludności kultury wielbarskiej, złożonego tutaj celowo. Pozostałe ułamki ceramiki zalegały w stropie obiektu na złożu wtórnym; w zdecydowanej większości były wytworami ludności kultury łużyckiej.

Inwentarz: 55 fragmentów ceramiki, w tym 22 pochodzące od jednego naczynia – *situli*, dolna(?) część (tzw. leżak) żarna rotacyjnego z kamiennej obudowy pieca, 2 próby radiowęglowe i 1 wapna.

Wyróżniono:

- fragment górnej partii trójdzielnej *situli* o mocno zaokrąglonym i wysoko uniesionym brzuścu, z zachowanym miejscem po uszku, pierwotnie osadzonym na krawędzi wylewu (naczynie typu V wg klasyfikacji Wołagiewicza 1993: 13-14). Średnica wylewu 23 cm, brzuśca 32 cm, grubości ścianek 0,7/0,8 cm. Naczynie z kategorii stołowych, bardzo dobrej jakości, o gładkiej, polerowanej powierzchni zewnętrznej, barwy żółto-ceglastej. Wykonane z tłustej gliny żelazistej z niewielką domieszką średnioziarnistego tłucznia i wypalone w atmosferze utleniającej. W górnej partii brzuśca ozdobione delikatnie rytą „kompozycją segmentową” – motywem swastyki z elementami meandry blankowego (za: Wołagiewicz 1993: 19, tabl. 43). Na ściankach naczynia zaobserwowano smugi wapna, nie stwierdzono natomiast żadnych śladów przepaleń czy też deformacji wywołanych ogniem (ryc. 7: 1).

Zamontowany w kamiennej obudowie pieca kamień żarnowy, prawdopodobnie „leżak”, nosił ślady mechanicznych uszkodzeń i mocnego przepalenia. Zbliżony do kształtu kolistego o średnicy około 0,4/0,5 m, grubości 11,5 cm, z opracowaną „na gładko” powierzchnią górną, umieszczonym pośrodku otworem na oś o średnicy 4 cm i głębokości 4,5 cm. Obły, ułatwiający zapewne zamocowanie w ziemi spód kamienia pozostał nieopracowany (ryc. 8).

Funkcja: piec wapienniczy.

Przynależność kulturowa i chronologia: kultura wielbarska – faza B₂ – B₂/C₁ (II – III w. n.e.) okresu wpływów rzymskich.

2. Obiekt nr 2

Lokalizacja: hektar XII, ar 32, ćw. B.

Opis: w rzucie poziomym owalny z nieregularnością od strony północnej, w przekroju pionowym płasko nieckowaty z lekko pofalowanym dnem. W części południowo-zachodniej przeciął obiekt nr 3. Jego wymiary były następujące: długość – 2 m, szerokość – 1,76 m, głębokość – 0,26 m. Eksplorację poprowadzono od wysokości 61,1 m n.p.m. Wypełnisko obiektu jednowarstwowe, na które złożyła się szara, średnio spiaszczona próchnica o strukturze jednorodnej (ryc. 9-10).

Inwentarz: 60 fragmentów ceramiki, 3 grudki polepy.

Wyróżniono fragmenty górnych partii dwóch naczyń, w tym:

- szerokootworowego garnka baniastego o krótkiej, wyłożonej na zewnątrz szyjce, największej wydętości brzuśca w połowie wysokości pojemnika i następujących wymiarach: średnica wylewu – 18 cm, brzuśca – 21 cm i grubości ścianek 0,55 cm. Naczynie z kategorii kuchennych, dobrej jakości, o szorstkiej (wykonanej zabiegiem „miotłkowania”) powierzchni zewnętrznej, barwy szaro-żółtej. Wypalone z gliny żelazistej, z liczną domieszką drobno- i średnioziarnistego tłucznia (ryc. 7: 3);
- niewielkiego kubka(?) zaopatrzonego w delikatne, taśmowate uszko umocowane poniżej krawędzi wychylonego na zewnątrz wylewu, krótką szyjkę, o największej wydętości brzuśca w 2/3 wysokości pojemnika i następujących wymiarach: średnica wylewu – 10 cm, brzuśca – 10,4 cm, grubości ścianek 0,4 cm. Krawędź wylewu starannie opracowana, delikatnie ścinana (facetowana). Naczynie z kategorii stołowych, dobrej jakości, o gładkiej, wypolerowanej powierzchni zewnętrznej, barwy czarnej. Wypalone z gliny żelazistej, z domieszką drobnoziarnistego tłucznia (ryc. 7: 2).

Funkcja: jama o bliżej nieokreślonej funkcji (odpadowa?).

Przynależność kulturowa i chronologia: ugrupowanie schyłkowo-pomorskie (III – II w. p.n.e.).

3. Obiekt nr 3

Lokalizacja: hektar XII, ar 32, ćw. B.

Opis: w rzucie poziomym owalny, w przekroju pionowym płasko nieckowaty o nieregularnym dnie.

Ryc. 5. Kowanówko, stan. 20A, woj. wielkopolskie. Strop ob. nr 1. Fot. P. Banaszak

Ryc. 6. Kowanówko, stan. 20A, woj. wielkopolskie. Przekrój przez ob. nr 1 (ćwiartka NE). Fot. P. Banaszak

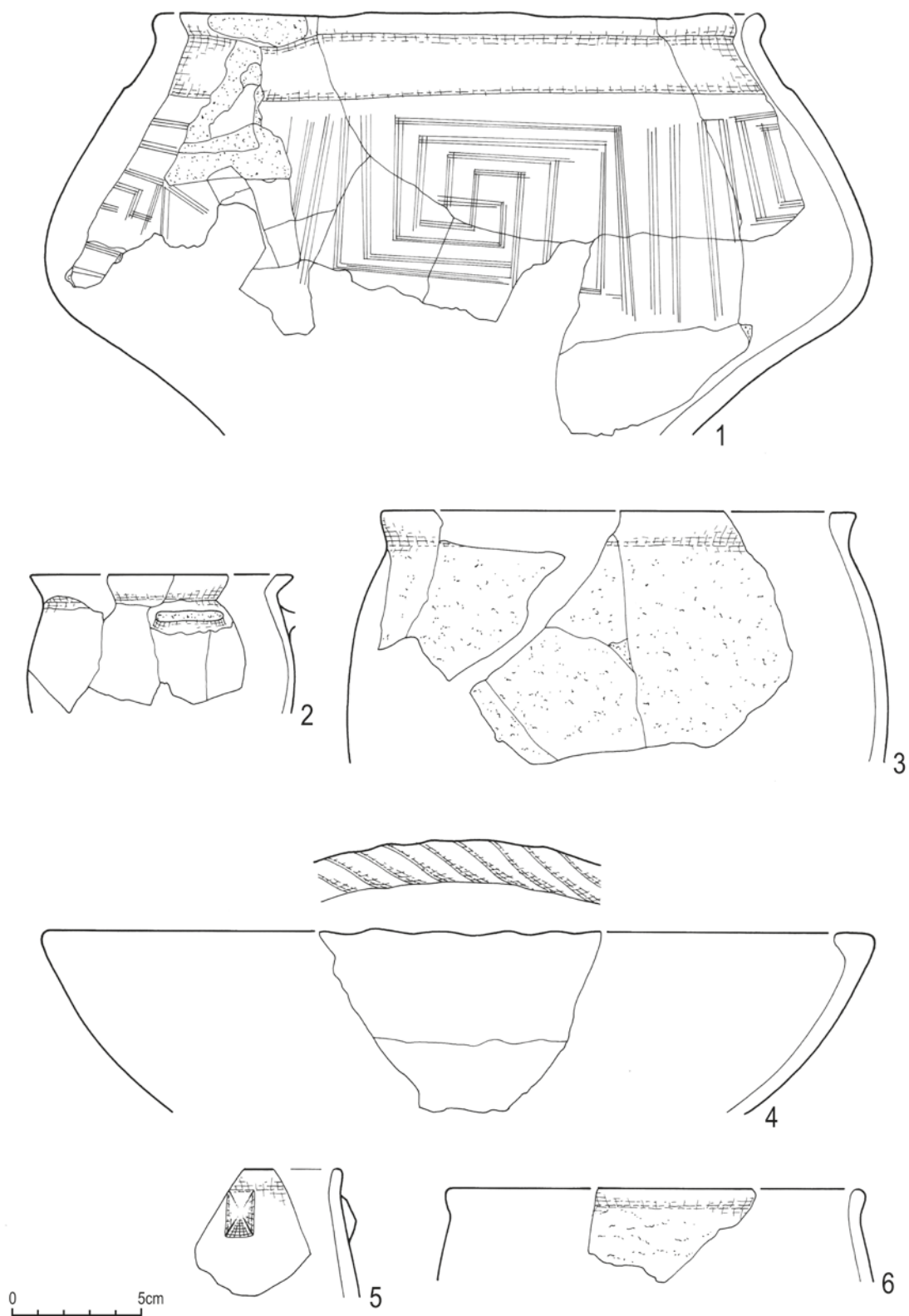
W części północno-wschodniej przecięty i częściowo zniszczony przez obiekt nr 2. Jego wymiary były następujące: długość (zachowana) – 1,28 m, szerokość – 1,35 m, głębokość – 0,27 m. Eksplorację poprowadzono od wysokości 61,1 m n.p.m. Wypełnisko obiektu jednowarstwowe, złożone z szarej, średnio spiaszczo-

nej próchnicy z przeplamieniami beżowego piasku o strukturze niejednorodnej (ryc. 9-10).

Inwentarz: 10 fragmentów ceramiki, 1 grudka polepy.

Funkcja: jama o bliżej nieokreślonej funkcji.

Przynależność kulturowa i chronologia: kultura łużycka (? – V okres epoki brązu).

Ryc. 7. Kowanówko, stan. 20A, woj. wielkopolskie. Wybór ceramiki z obiektów nr 1 (1), 2 (2-3), 9 (4) i 22 (5-6). Rys. J. Kędelska, P. Wawrzyniak

Ryc. 8. Kowanówko, stan. 20A, woj. wielkopolskie. Dolna partia (tzw. leżak) żarna rotacyjnego wydobyta z obiektu nr 1. Fot. P. Banaszak

Ryc. 9. Kowanówko, stan. 20A, woj. wielkopolskie. Strop ob. nr 2-3. Fot. P. Banaszak

Ryc. 10. Kowanówko, stan. 20A, woj. wielkopolskie. Profil ob. nr 2-3. Fot. P. Banaszak

4. Obiekt nr 4

Lokalizacja: hektar XII, ar 32, ćw. D.

Opis: w rzucie poziomym kolisty, w przekroju pionowym nieckowaty, o następujących wymiarach: długość – 1,28 m, szerokość – 1,22 m, głębokość – 0,51 m. Eksplorację poprowadzono od wysokości 61,01 m n.p.m. Jego wypełnisko stanowiła szara i ciemnoszara, spiaszczona próchnica o strukturze niejednorodnej.

Inwentarz: 27 fragmentów ceramiki, 1 grudka polepy.

Funkcja: jama o bliżej nieokreślonej funkcji (odpadkowa?).

Przynależność kulturowa i chronologia: kultura łużycka (V okres epoki brązu).

5. Obiekt nr 5

Lokalizacja: hektar XII, ar 33, ćw. A.

Opis: w rzucie poziomym owalny, w przekroju pionowym nieckowaty, o następujących wymiarach: długość – 0,42 m, szerokość – 0,31 m, głębokość – 0,24 m. Eksplorację poprowadzono od wysokości 60,98 m n.p.m. Wypełnisko obiektu dwuwarstwowe. W stropie zarejestrowano szarą i ciemnoszarą, spiaszczoną próchnicę, natomiast w spągu szarą o strukturze jednorodnej.

Inwentarz: brak.

Funkcja: dół posłupowy.

Przynależność kulturowa i chronologia: ?

6. Obiekt nr 6

Lokalizacja: hektar XII, ar 32, ćw. D.

Opis: w rzucie poziomym w kształcie wydłużonego owalu, w przekroju pionowym płasko nieckowaty, o następujących wymiarach: długość – 0,57 m, szerokość – 0,32 m, głębokość – 0,1 m. Eksplorację poprowadzono od wysokości 60,06 m n.p.m. Wypełnisko obiektu jednowarstwowe złożone z szarej, średnio spiaszczonej próchnicy o strukturze jednorodnej.

Inwentarz: brak.

Funkcja: dół posłupowy.

Przynależność kulturowa i chronologia: ?

7. Obiekt nr 7

Lokalizacja: hektar XII, ar 23, ćw. C.

Opis: w rzucie poziomym zbliżony do kolistego, w przekroju pionowym nieckowaty, o następujących wymiarach: długość – 0,32 m, szerokość – 0,28 m, głębokość – 0,14 m. Eksplorację poprowadzono od wysokości 60,97 m n.p.m. Wypełnisko obiektu stanowiła szara, spiaszczona próchnica o strukturze jednorodnej.

Inwentarz: brak.

Funkcja: dół posłupowy.

Przynależność kulturowa i chronologia: ?

8. Obiekt nr 8

Lokalizacja: hektar XII, ar 23, ćw. D.

Opis: w rzucie poziomym zbliżony do kołystego, w przekroju pionowym płasko nieckowaty, o następujących wymiarach: długość – 0,98 m, szerokość – 1 m, głębokość – 0,23 m. Eksplorację poprowadzono od wysokości 60,9 m n.p.m. Wypełnisko obiektu stanowiła brunatno-szara, spiaszczona próchnica; całość miała strukturę jednorodną, jednowarstwową.

Inwentarz: 4 fragmenty ceramiki.

Funkcja: jama o bliżej nieokreślonej funkcji.

Przynależność kulturowa i chronologia: ugrupowanie schyłkowo-pomorskie (III – II w. p.n.e.).

9. Obiekt nr 9

Lokalizacja: hektar XII, ar 23, ćw. A-D.

Opis: wyeksplorowany częściowo. W rzucie poziomym owalny, w przekroju pionowym nieckowaty, o następujących wymiarach: długość – 1,39 m, szerokość (zachowana) – 0,72 m, głębokość – 0,32 m. Eksplorację poprowadzono od wysokości 61,02 m n.p.m. Wypełnisko obiektu jednowarstwowo, złożone z brunatno-szarej próchnicy o strukturze jednorodnej.

Inwentarz: 32 fragmenty ceramiki, 1 grudka polepy. Wyróżniono:

- fragment górnej partii wielkiej szerokootworowej misy o średnicy wylewu około 32 cm i grubości ścianek około 0,5 cm. Krawędź wylewu starannie opracowana, ozdobiona od strony wierzchniej skośnie biegnącymi kanelurami (ryc. 7: 4). Naczynie z kategorii stołowych, bardzo dobrej jakości, o gładkich, na granicy wypolerowania, powierzchniach, barwy ciemnoszarej. Wypalone z gliny żelazistej z domieszką drobnodziarnistego tłuczni. Prawdopodobnie naczynie typu M 3 wg klasyfikacji M. Kaczmarka (2002: 38).

Funkcja: jama o bliżej nieokreślonej funkcji (odpadkowa?).

Przynależność kulturowa i chronologia: kultura łużycka (V okres epoki brązu).

10. Obiekt nr 10

Lokalizacja: hektar XII, ar 23, ćw. D.

Opis: w rzucie poziomym kolisty, w przekroju pionowym nieckowaty, o następujących wymiarach: długość – 1,25 m, szerokość – 1,23 m, głębo-

kość – 0,33 m. Eksplorację poprowadzono od wysokości 60,89 m n.p.m. Wypełnisko obiektu stanowiła brunatno-szara, spiaszczona próchnica o strukturze jednorodnej. W części północnej naruszony przez obiekt nr 11.

Inwentarz: 13 fragmentów ceramiki, 1 grudka polepy.

Funkcja: jama o bliżej nieokreślonej funkcji.

Przynależność kulturowa i chronologia: ugrupowanie schyłkowo-pomorskie (III – II w. p.n.e.).

11. Obiekt nr 11

Lokalizacja: hektar XII, ar 23, ćw. D.

Opis: w rzucie poziomym owalny, w przekroju pionowym nieckowaty, o następujących wymiarach: długość – 0,36 m, szerokość – 32 m, głębokość – 0,11 m. Eksplorację poprowadzono od wysokości 60,89 m n.p.m. Jednowarstwowo wypełnisko obiektu stanowiła brunatno-szara, spiaszczona próchnica o strukturze jednorodnej. Przeciął obiekt nr 10 od strony południowej.

Inwentarz: 2 fragmenty ceramiki.

Funkcja: dół postłupowy.

Przynależność kulturowa i chronologia: ?

12. Obiekt nr 12

Lokalizacja: hektar XII, ar 23, ćw. B, D.

Opis: w rzucie poziomym w kształcie wydłużonego owalu, w przekroju pionowym trapezowaty, o następujących wymiarach: długość – 1,74 m, szerokość – 1,04 m, głębokość – 0,36 m. Eksplorację poprowadzono od wysokości 60,93 m n.p.m. Wypełnisko obiektu jednowarstwowo złożone z jasno-brunatnej, spiaszczonej próchnicy o strukturze jednorodnej.

Inwentarz: 27 fragmentów ceramiki.

Funkcja: jama o bliżej nieokreślonej funkcji.

Przynależność kulturowa i chronologia: ugrupowanie schyłkowo-pomorskie (III – II w. p.n.e.).

13. Obiekt nr 13

Lokalizacja: hektar XII, ar 23, ćw. B, D i ar 24, ćw. A, C.

Opis: w rzucie poziomym w kształcie wydłużonego owalu, w przekroju pionowym płasko nieckowaty o następujących wymiarach: długość – 1,72 m, szerokość – 0,89 m, głębokość – 0,36 m. Eksplorację poprowadzono od wysokości 60,88 m n.p.m. Jedno-

warstwowe wypełnisko obiektu stanowiła brunatno-szara, spiaszczona próchnica o strukturze jednorodnej.

Inwentarz: 16 fragmentów ceramiki, 1 grudka polepy.

Funkcja: jama o bliżej nieokreślonej funkcji.

Przynależność kulturowa i chronologia: ugrupowanie schyłkowo-pomorskie (III – II w. p.n.e.).

14. Obiekt nr 14

Lokalizacja: hektar XII, ar 24, ćw. A.

Opis: w rzucie poziomym zbliżony do kolistego, w przekroju pionowym nieckowaty, o następujących wymiarach: długość – 0,43 m, szerokość – 0,38 m, głębokość – 0,11 m. Eksplorację poprowadzono od wysokości 60,85 m n.p.m. Wypełnisko obiektu jednowarstwowe złożone z szarobrunatnej, spiaszczonej próchnicy o strukturze jednorodnej. Element większego zespołu złożonego także z obiektu nr 22 (pieca) oraz dołów posłupowych nr 19-21.

Inwentarz: 2 fragmenty ceramiki.

Funkcja: dół posłupowy.

Przynależność kulturowa i chronologia: ? (niewykluczone, że ludności kultury wielbarskiej).

Uwagi: materiał ceramiczny na złożu wtórnym, prawdopodobnie ludności z ugrupowania schyłkowo-pomorskiego (III – II w. p.n.e.).

15. Obiekt nr 15

Lokalizacja: hektar XII, ar 33, ćw. D i ar 34, ćw. C.

Opis: wyeksplorowany częściowo. W rzucie poziomym zbliżony do owalnego, w przekroju pionowym płasko nieckowaty o pofalowanym dnie i następujących wymiarach: długość (zachowana) – 2,02 m, szerokość (zachowana) – 0,93 m, głębokość – 0,2 m. Przecięty (? – relacje pomiędzy oboma obiektami nie zostały do końca jednoznacznie wyjaśnione) w części zachodniej przez obiekt nr 44. Eksplorację poprowadzono od wysokości 60,91 m n.p.m. Wypełnisko obiektu jednowarstwowe, które stanowiła brunatno-szara, spiaszczona próchnica o strukturze jednorodnej. W części zachodniej przecięty(?) przez obiekt nr 44 (ryc. 4).

Inwentarz: 13 fragmentów ceramiki.

Funkcja: jama o bliżej nieokreślonej funkcji.

Przynależność kulturowa i chronologia: ugrupowanie schyłkowo-pomorskie (III – II w. p.n.e.).

16. Obiekt nr 16

Lokalizacja: hektar XII, ar 23, ćw. A.

Opis: wyeksplorowany częściowo. W rzucie poziomym kolisty, w przekroju pionowym płasko nieckowaty, o następujących wymiarach: długość – 0,87 m, szerokość (zachowana) – 0,38 m, głębokość – 0,43 m. Eksplorację poprowadzono od wysokości 60,93 m n.p.m. Wypełnisko obiektu jednowarstwowe, które stanowiła jasnoszara, silnie spiaszczona próchnica.

Inwentarz: 1 fragment ceramiki.

Funkcja: jama o bliżej nieokreślonej funkcji.

Przynależność kulturowa i chronologia: ?

17. Obiekt nr 17

Lokalizacja: hektar XII, ar 23, ćw. B.

Opis: wyeksplorowany częściowo. W rzucie poziomym prawdopodobnie owalny, w przekroju pionowym prostokątny, o następujących wymiarach: długość (zachowana) – 1,06 m, szerokość (zachowana) – 0,5 m, głębokość – 0,56 m. Jego eksplorację poprowadzono od wysokości 60,97 m n.p.m. Wypełnisko obiektu dwuwarstwowe, w stropie była to brunatno-szara, spiaszczona próchnica o miąższości dochodzącej do 0,36 m, natomiast w spągu jasnobrunatna, silnie spiaszczona o miąższości od 0,14 do 0,34 m.

Inwentarz: 14 fragmentów ceramiki.

Funkcja: jama o bliżej nieokreślonej funkcji (zastawka?).

Przynależność kulturowa i chronologia: ugrupowanie schyłkowo-pomorskie (III – II w. p.n.e.).

18. Obiekt nr 18

Lokalizacja: hektar XII, ar 23, ćw. B.

Opis: wyeksplorowany częściowo. W rzucie poziomym kolisty, w przekroju pionowym palowy, o następujących wymiarach: długość – 0,38 m, szerokość (zachowana) – 0,3 m, głębokość – 0,56 m. Eksplorację poprowadzono od wysokości 60,99 m n.p.m. Wypełnisko obiektu jednowarstwowe, złożone z brunatnej, spiaszczonej próchnicy z przeplamieniami żółtego, drobnoziarnistego piasku i struktury jednorodnej.

Inwentarz: 17 fragmentów ceramiki, w tym jeden przepalony i zdeformowany.

Wyróżniono fragmenty:

– górnej partii dużego, szerokootworowego garnka baniastego o największej wydeptości brzu-

śca usytuowanej w 3/4 wysokości pojemnika, średnicy wylewu około 22 cm, brzuśca 24 cm i grubości ścianek około 0,7/0,9 cm. Krawędź wylewu nachylona do wewnątrz. Naczynie z kategorii kuchennych, dobrej jakości, o szorstkiej powierzchni zewnętrznej wykonanej techniką obmazywania, wewnętrznej gładkiej, barwy żółtej. Wypalone z gliny żelazistej, z liczną domieszką średnioziarnistego tłucznia (ryc. 11: 1).

- środkowej partii dużego naczynia z rodziny waz(?), ozdobionego na największej wydętości brzuśca pionowymi żeberkami wymodelowanymi plastycznie.

Funkcja: dół posłupowy.

Przynależność kulturowa i chronologia: ugrupowanie schyłkowo-pomorskie (III – II w. p.n.e.).

19. Obiekt nr 19

Lokalizacja: hektar XII, ar 24, ćw. A.

Opis: w rzucie poziomym prostokątny o zaokrąglonych narożach, w przekroju pionowym zbliżony do prostokątnego, o następujących wymiarach: długość – 0,55 m, szerokość – 0,4 m, głębokość – 0,23 m. Eksplorację poprowadzono od wysokości 60,9 m n.p.m. Wypełnisko dwuwarstwowe o charakterze jednorodnym. W części zachodniej zalegała szara, spiaszczona próchnica, natomiast wschodniej szarobrunatna, także spiaszczona. Element większego zespołu złożonego także z obiektu nr 22 (pieca) oraz dołów posłupowych nr 14, 20-21.

Inwentarz: 6 fragmentów ceramiki.

Funkcja: dół posłupowy.

Przynależność kulturowa i chronologia: ? (niewykluczone, że ludności kultury wielbarskiej).

Uwagi: materiał ceramiczny na złożu wtórnym, prawdopodobnie ludności z ugrupowania schyłkowo-pomorskiego (III – II w. p.n.e.).

20. Obiekt nr 20

Lokalizacja: hektar XII, ar 24, ćw. A.

Opis: w rzucie poziomym kolisty, w przekroju pionowym nieckowaty, o następujących wymiarach: długość – 0,3 m, szerokość – 0,28, głębokość 0,1 m. Eksplorację poprowadzono od wysokości 60,92 m n.p.m. Wypełnisko obiektu jednowarstwowe, złożone z brunatnej, spiaszczonej próchnicy o strukturze jednorodnej. Element większego zespołu

złożonego także z obiektu nr 22 (pieca) oraz dołów posłupowych nr 14, 19, 21.

Inwentarz: brak.

Funkcja: dół posłupowy.

Przynależność kulturowa i chronologia: ? (niewykluczone, że ludności kultury wielbarskiej).

21. Obiekt nr 21

Lokalizacja: hektar XII, ar 24, ćw. A.

Opis: wyeksplorowany częściowo. W rzucie poziomym prawdopodobnie owalny, w przekroju pionowym nieckowaty, o następujących wymiarach: długość (zachowana) – około 0,38 m, szerokość (zachowana) – 0,2 m, głębokość – 0,22 m. Eksplorację poprowadzono od wysokości 60,97 m n.p.m. Wypełnisko obiektu jednowarstwowe, złożone z szarej, spiaszczonej próchnicy przemieszanej z beżowym piaskiem o strukturze niejednorodnej. Element większego zespołu złożonego także z obiektu nr 22 (pieca) oraz dołów posłupowych nr 14, 19-20.

Inwentarz: brak.

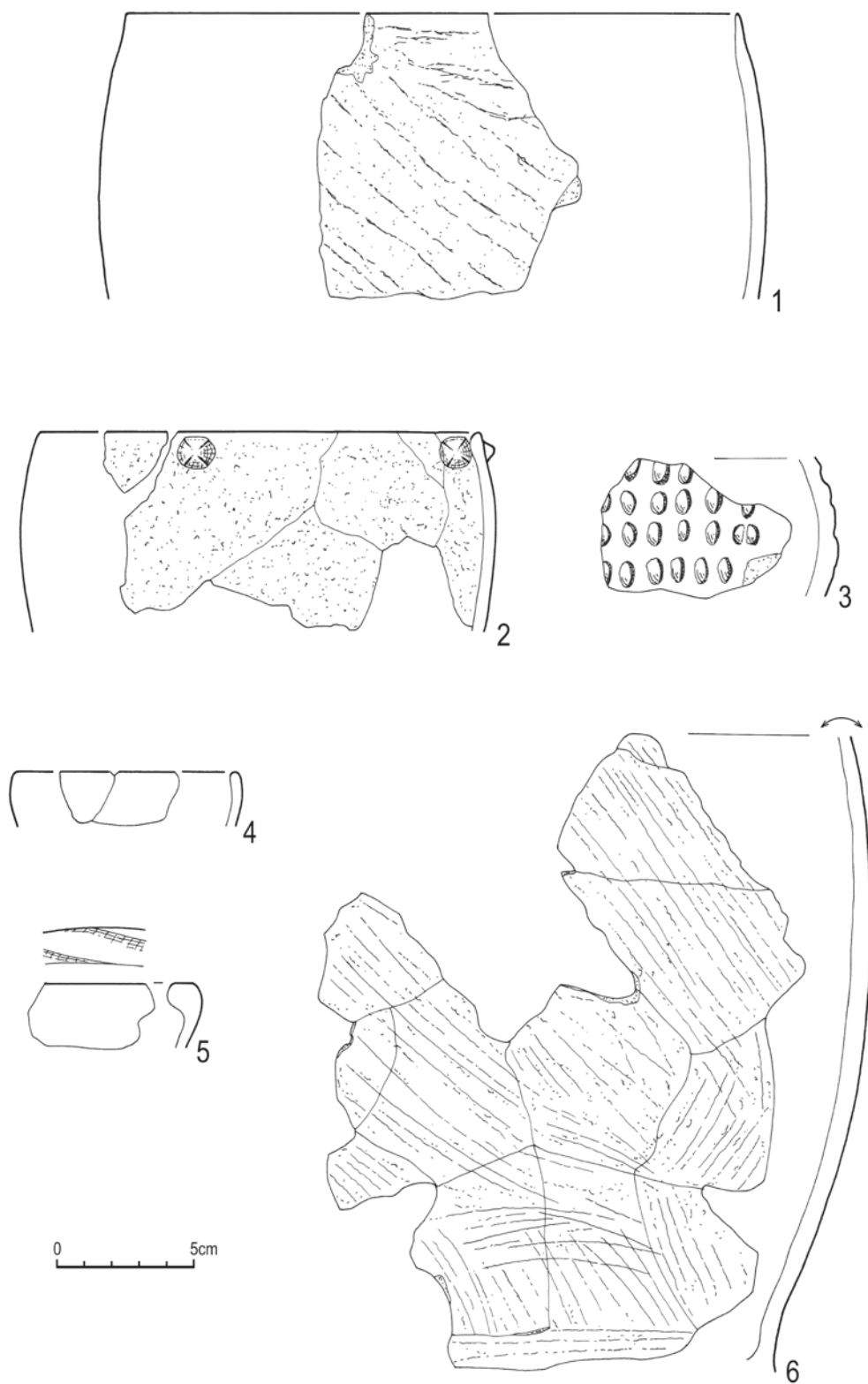
Funkcja: dół posłupowy.

Przynależność kulturowa i chronologia: ? (niewykluczone, że ludności kultury wielbarskiej).

22. Obiekt nr 22

Lokalizacja: hektar XII, ar 24, ćw. A.

Opis: zorientowany wzdłuż osi SE – NW. Odsłonięty w poziomie stropu i dalej nieeksplorowany, gdyż zalegał poza zasięgiem właściwego wykopu fundamentowego i nie groziło mu zniszczenie postępującymi robotami ziemnymi. W rzucie poziomym prostokątny o zaokrąglonych narożach, w przekroju pionowym – ?, o następujących wymiarach: długość – 2,48 m, szerokość – 2,08 m, głębokość – ? Strop odnotowano na wysokości 60,99 m n.p.m. Wypełnisko wielowarstwowe i niejednorodne, złożone z szarobrunatnej, spiaszczonej próchnicy w części południowej obiektu i szarobrunatnej gliny w części północnej, ujętych w dookólny wieniec z kamieni polnych średniej wielkości tkwiących z kolei w warstwach brunatnej bądź ciemnoszarej, lekko spiaszczonej próchnicy. Otoczony od strony wschodniej i południowej zespołem dołów posłupowych, tj. obiektami nr 14 oraz 19-21 (ryc. 12).

Ryc. 11. Kowanówko, stan. 20A, woj. wielkopolskie. Wybór ceramiki z obiektów nr 18 (1), 33 (3) i 34 (4-6). Rys. J. Kędelska, P. Wawrzyniak

Ryc. 12. Kowanówko, stan. 20A, woj. wielkopolskie. Strop ob. nr 22. Fot. P. Banaszak

Inwentarz: 12 fragmentów ceramiki, 2 grudki polepy. Wyróżniono fragmenty górnych partii dwóch naczyń, w tym:

- szerokootworowego garnka baniastego o średnicy wylewu w granicach 16 cm i grubości ścianki 0,5 cm. Krawędź wylewu lekko wychylona na zewnątrz. Naczynie z kategorii kuchennych, dobrej jakości, o szorstkiej powierzchni zewnętrznej, wewnętrznej gładkiej, barwy żółto-szaro-ceglastej. Wypalane z gliny żelazistej, z domieszką drobnoziarnistego tłucznia (ryc. 7: 6);
- bliżej nieokreślonego o grubości ścianki 0,6 cm, z krawędzią wylewu lekko wychyloną na zewnątrz i umieszczonym pod nią niewielkim guzkiem wymodelowanym plastycznie. Naczynie z kategorii stołowych(?), o obustronnie gładkiej powierzchni, barwy jasnoszarej. Wypalane z gliny żelazistej, z domieszką drobnoziarnistego tłucznia (ryc. 7: 5).

Funkcja: piec o bliżej nieokreślonej funkcji.

Przynależność kulturowa i chronologia: ? (niewykluczone, że ludności kultury wielbarskiej).

Uwagi: materiał ceramiczny na złożu wtórnym, prawdopodobnie ludności z ugrupowania schyłkowo-pomorskiego (III – II w. p.n.e.).

23. Obiekt nr 23

Lokalizacja: hektar XII, ar 24, ćw. B.

Opis: w rzucie poziomym prawdopodobnie kolisty, w przekroju pionowym jednostronnie asymetryczny, o następujących wymiarach: długość – 0,4 m, szerokość – 0,39 m, głębokość – 0,19 m. Eksplorację poprowadzono od wysokości 60,88 m n.p.m. Wypełnisko obiektu jednowarstwowe, złożone z ciemnoszarej, lekko spiaszczonej próchnicy o strukturze jednorodnej.

Inwentarz: brak.

Funkcja: dół postłupowy.

Przynależność kulturowa i chronologia: ?

24. Obiekt nr 24

Lokalizacja: hektar XII, ar 24, ćw. D.

Opis: w rzucie poziomym kolisty, w przekroju pionowym nieckowaty, o następujących wymiarach: długość – 0,4 m, szerokość – 0,4 m, głębokość – 0,21 m. Eksplorację poprowadzono od wysokości 60,86 m n.p.m. Wypełnisko obiektu jednowarstwowe, złożone z brunatno-szarej, lekko spiaszczonej próchnicy o strukturze jednorodnej.

Inwentarz: 4 fragmenty ceramiki.

Funkcja: dół postłupowy.

Przynależność kulturowa i chronologia: ugrupowanie schyłkowo-pomorskie (III – II w. p.n.e.).

25. Obiekt nr 25

Lokalizacja: hektar XII, ar 24, ćw. D.

Opis: w rzucie poziomym owalny, w przekroju pionowym nieckowaty, o następujących wymiarach: długość – 0,6 m, szerokość – 0,46 m, głębokość – 0,14 m. Eksplorację poprowadzono od wysokości 60,89 m n.p.m. Wypełnisko obiektu dwuwarstwowe, jednorodne z zalegającą pośrodku soczewką ciemnoszarej, lekko spiaszczonej próchnicy otoczoną przez warstwę brunatno-szarej, także lekko spiaszczonej próchnicy.

Inwentarz: brak.

Funkcja: dół posłupowy.

Przynależność kulturowa i chronologia: ?

26. Obiekt nr 26

Lokalizacja: hektar XII, ar 24, ćw. D.

Opis: w rzucie poziomym owalny, w przekroju pionowym prostokątny, o następujących wymiarach: długość – 0,38 m, szerokość – 0,34 m, głębokość – 0,21 m. Eksplorację poprowadzono od wysokości 60,8 m n.p.m. Wypełnisko obiektu dwuwarstwowe, jednorodne, z zalegającą pośrodku soczewką brunatno-szarej, lekko spiaszczonej próchnicy otoczoną przez warstwę brunatnej próchnicy.

Inwentarz: brak.

Funkcja: dół posłupowy.

Przynależność kulturowa i chronologia: ?

27. Obiekt nr 27

Lokalizacja: hektar XII, ar 24, ćw. D.

Opis: w rzucie poziomym kolisty, w przekroju pionowym płasko nieckowaty, o następujących wymiarach: długość – około 0,39 m, szerokość – 0,36 m, głębokość – 0,12 m. Eksplorację poprowadzono od wysokości 60,77 m n.p.m. Wypełnisko obiektu jednowarstwowe, złożone z brunatno-szarej, lekko spiaszczonej próchnicy o strukturze jednorodnej.

Inwentarz: 2 fragmenty ceramiki.

Funkcja: dół posłupowy.

Przynależność kulturowa i chronologia: ?

28. Obiekt nr 28

Lokalizacja: hektar XII, ar 24, ćw. C.

Opis: w rzucie poziomym owalny, w przekroju pionowym płasko nieckowaty o pofalowanym dnie. Naruszony w partii północnej przez obiekt nr 29.

Jego wymiary były następujące: długość – 1,36 m, szerokość – 1,04 m, głębokość – 0,17 m. Eksplorację poprowadzono od wysokości 60,83 m n.p.m. Wypełnisko obiektu jednowarstwowe, złożone z szarobrunatnej, lekko spiaszczonej próchnicy o strukturze jednorodnej.

Inwentarz: 12 fragmentów ceramiki.

Funkcja: jama o bliżej nieokreślonej funkcji.

Przynależność kulturowa i chronologia: ugrupowanie schyłkowo-pomorskie (III – II w. p.n.e.).

29. Obiekt nr 29

Lokalizacja: hektar XII, ar 24, ćw. C.

Opis: w rzucie poziomym owalny, w przekroju pionowym nieckowaty, o następujących wymiarach: długość – 0,33 m, szerokość – 0,42 m, głębokość – 0,17 m. Przeciął i częściowo naruszył w partii północnej obiekt nr 28. Eksplorację poprowadzono od wysokości 60,83 m n.p.m. Wypełnisko obiektu jednowarstwowe, złożone z brunatnej próchnicy o strukturze jednorodnej.

Inwentarz: brak.

Funkcja: dół posłupowy.

Przynależność kulturowa i chronologia: ?

30. Obiekt nr 30

Lokalizacja: hektar XII, ar 24, ćw. D i ar 34, ćw. B.

Opis: w rzucie poziomym kolisty, w przekroju pionowym płasko nieckowaty. Naruszony w partii północnej przez obiekt nr 40. Jego wymiary były następujące: długość (zachowana) – 0,92 m, szerokość – 1,12 m, głębokość – 0,2 m. Eksplorację poprowadzono od wysokości 60,79 m n.p.m. Wypełnisko obiektu jednowarstwowe, złożone z brunatno-szarej, lekko spiaszczonej próchnicy o strukturze jednorodnej.

Inwentarz: 11 fragmentów ceramiki.

Funkcja: jama o bliżej nieokreślonej funkcji.

Przynależność kulturowa i chronologia: ugrupowanie schyłkowo-pomorskie (III – II w. p.n.e.).

31. Obiekt nr 31

Lokalizacja: hektar XII, ar 34, ćw. B.

Opis: w rzucie poziomym kolisty, w przekroju pionowym nieckowaty, o następujących wymiarach: długość – 1,13 m, szerokość – 1,13 m, głębokość – 0,56 m. Eksplorację poprowadzono od wysokości

Ryc. 13. Kowanówko, stan. 20A, woj. wielkopolskie. Strop ob. nr 31. Fot. P. Banaszak

Ryc. 14. Kowanówko, stan. 20A, woj. wielkopolskie. Profil ob. nr 31. Fot. P. Banaszak

60,75 m n.p.m. Wypełnisko obiektu jednowarstwowe, złożone z brunatno-szarej, lekko spiaszczonej próchnicy o strukturze jednorodnej (ryc. 13-14).

Inwentarz: 31 fragmentów ceramiki, 6 grudek polepy. Wyróżniono fragmenty górnych partii dwóch naczyń, w tym:

– dużego, szerokootworowego garnka baniastego o największej wydętości brzuśca usytuowanej w 3/4 wysokości pojemnika, średnicy wylewu około 20 cm, brzuśca 21 cm i grubości ścianek około 0,6 cm. Krawędź wylewu nachylona do wewnątrz. Pod krawędzią plastycznie wymodelowany

guzek. Naczynie z kategorii kuchennych, dobrej jakości, o szorstkiej powierzchni zewnętrznej wykonanej techniką obmazywania, wewnętrznej gładkiej, barwy szaro-żółtej. Wypalone z gliny żelazistej, z domieszką drobno- i średnioziarnistego tłucznia (ryc. 15: 2).

- bliżej nieokreślonego o grubości ścianki 0,55 cm, z krawędzią wylewu ustawioną pionowo. Naczynie z kategorii kuchennych(?), pokryte od strony powierzchni zewnętrznej dołkami paznokciowymi, wewnątrz gładkie, barwy żółto-szarej. Wypalone z gliny żelazistej, z domieszką średnioziarnistego tłucznia (ryc. 15: 1).

Funkcja: jama o bliżej nieokreślonej funkcji (zasobowa?).

Przynależność kulturowa i chronologia: ugrupowanie schyłkowo-pomorskie (III – II w. p.n.e.).

32. Obiekt nr 32

Lokalizacja: hektar XII, ar 34, ćw. B.

Opis: w rzucie poziomym owalny, w przekroju pionowym jednostronnie asymetryczny (nieco zbliżony do prostokątnego), o następujących wymiarach: długość – 1,14 m, szerokość – 0,99 m, głębokość – 0,3 m. Eksplorację poprowadzono od wysokości 60,71 m n.p.m. Wypełnisko obiektu jednowarstwowe, złożone z brunatno-szarej, lekko spiaszczonej próchnicy o strukturze jednorodnej.

Inwentarz: 11 fragmentów ceramiki.

Funkcja: jama o bliżej nieokreślonej funkcji.

Przynależność kulturowa i chronologia: ugrupowanie schyłkowo-pomorskie (III – II w. p.n.e.).

33. Obiekt nr 33

Lokalizacja: hektar XII, ar 34, ćw. C-D.

Opis: w rzucie poziomym owalny, w przekroju pionowym jednostronnie asymetryczny, o następujących wymiarach: długość – 1,6 m, szerokość – 1,38 m, głębokość – 0,48 m. Eksplorację poprowadzono od wysokości 60,8 m n.p.m. Wypełnisko obiektu wielowarstwowe, niejednorodne. W partii stropowej zalegały szare bądź brunatno-szare, spiaszczone próchnice, w spągu po stronie północnej jasnoszara, silnie spiaszczona próchnica, po południowej – ciemnoszara ze spalenizną i fragmentami ceramiki (ryc. 16-17).

Inwentarz: 23 fragmenty ceramiki, 2 grudki polepy.

Wyróżniono:

- fragment brzuśca bliżej nieokreślonego naczynia o grubości ścianki 0,6 cm. Naczynie z kategorii stołowych(?), bardzo dobrej jakości, pokryte od strony powierzchni zewnętrznej poziomymi rzędami dołków paznokciowych, wewnątrz gładkie, barwy żółto-szarej. Wykonane z gliny żelazistej, z domieszką drobnoziarnistego tłucznia (ryc. 11: 3).

Funkcja: jama o bliżej nieokreślonej funkcji (zasobowa?).

Przynależność kulturowa i chronologia: ugrupowanie schyłkowo-pomorskie (III – II w. p.n.e.).

34. Obiekt nr 34

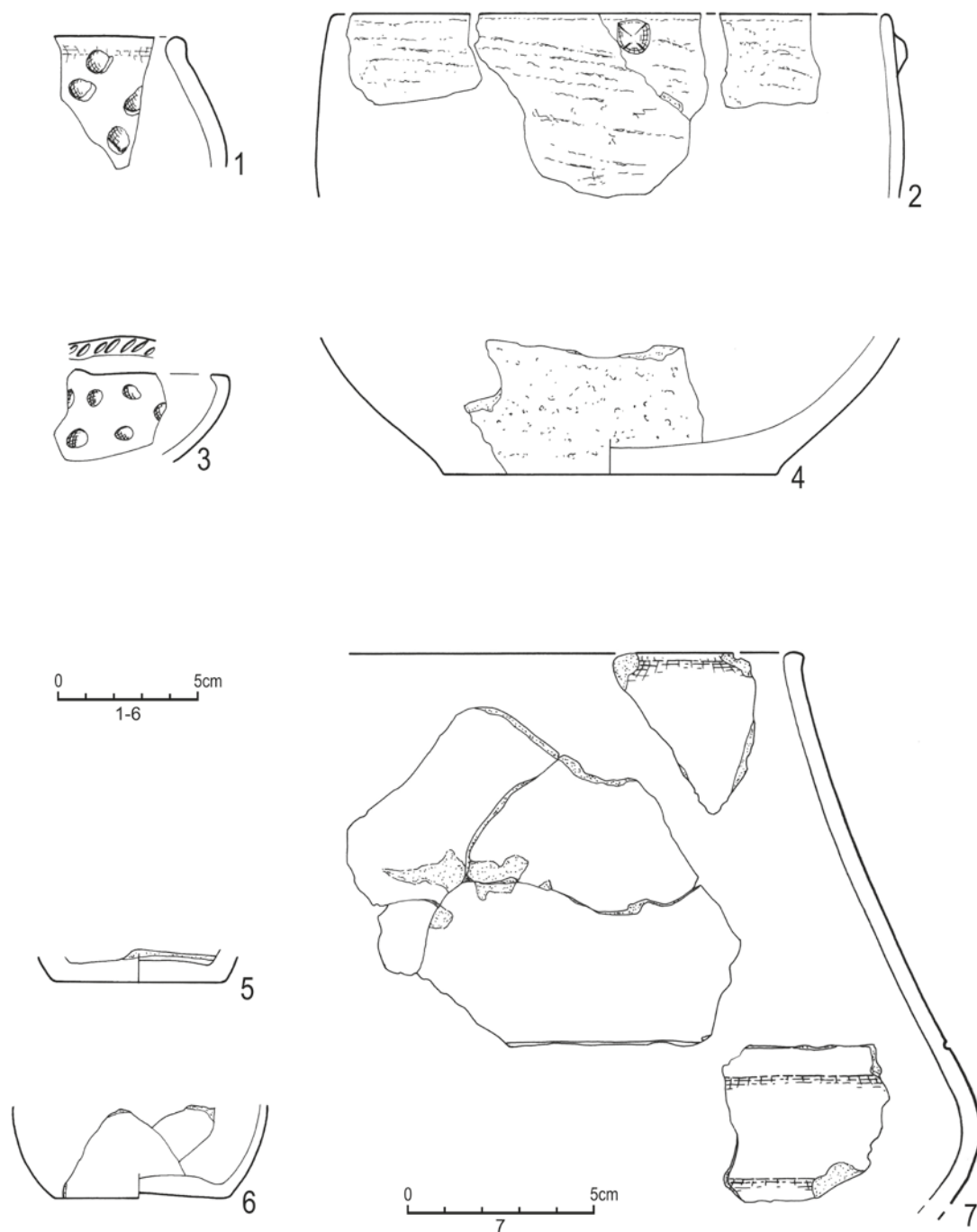
Lokalizacja: hektar XII, ar 34, ćw. D.

Opis: w rzucie poziomym zbliżony do kolistego, w przekroju pionowym jednostronnie asymetryczny, o następujących wymiarach: długość – 0,94 m, szerokość – 0,94 m, głębokość – 0,31 m. Eksplorację poprowadzono od wysokości 60,84 m n.p.m. Wypełnisko obiektu jednowarstwowe i jednorodne, złożone z brunatno-szarej, spiaszczonej próchnicy z dużą ilością ceramiki.

Inwentarz: 57 fragmentów ceramiki, 1 grudka polepy.

Wyróżniono następujące formy naczyń:

- fragmenty górnej partii szerokootworowego garnka baniastego o największej wydętości brzuśca usytuowanej w 3/4 wysokości pojemnika, średnicy wylewu około 16 cm, brzuśca 17,2 cm i grubości ścianek 0,6 cm. Krawędź wylewu nachylona do wewnątrz, pod nią wymodelowane plastycznie niewielkie guzki. Naczynie z kategorii kuchennych, dobrej jakości, o szorstkiej powierzchni zewnętrznej, wewnętrznej gładkiej, barwy ciemnoszaro-żółtej. Wypalone z gliny żelazistej, z bardzo liczną domieszką średnioziarnistego tłucznia (ryc. 11: 2);
- fragmenty brzuśca i partii przydennej prawdopodobnie szerokootworowego garnka o grubości ścianek około 0,7 cm. Naczynie z kategorii kuchennych, dobrej jakości, o powierzchni zewnętrznej szorstkiej wykonanej techniką „miotłkowania”(?) i gładkiej wewnętrznej, barwy szaro-żółtej. Wypalone z gliny żelazistej, z liczną domieszką drobno- i średnioziarnistego tłucznia (ryc. 11: 6);

Ryc. 15. Kowanówko, stan. 20A, woj. wielkopolskie. Wybór ceramiki z obiektów nr 31 (1-2), 36 (3-4) i 44 (5-7). Rys. J. Kędelska, P. Wawrzyniak

- niewielki fragment wylewu szerokootworowej misy o grubości ścianki 0,5 cm. Krawędź wylewu starannie opracowana, ozdobiona od strony wierzchniej skośnie biegnącymi kanelurami. Naczynie z kategorii stołowych, dobrej jakości, o obustronnie gładkich, na granicy wypolerowania, powierzchniach, barwy żółto-ceglastej. Wypalone z gliny żelazistej z domieszką drobnoziarnistego tłucznia (ryc. 11: 4);
- fragment wylewu czerpaka lub niewielkiej miseczki o średnicy wylewu 8 cm i grubości ścianek 0,4 cm. Naczynie z kategorii stołowych, dobrej jakości, o obustronnie gładkich powierzchniach, barwy szarej. Wypalone z gliny żelazistej, z niewielką domieszką drobnoziarnistego tłucznia (ryc. 11: 5).

Funkcja: jama o bliżej nieokreślonej funkcji (zasobowa?).

Przynależność kulturowa i chronologia: ugrupowanie schyłkowo-pomorskie (III – II w. p.n.e.).

Uwagi: niewielka część materiału ceramicznego, m.in. fragmenty misy i czerpaka bądź niewielkiej miseczki (ryc. 11: 4-5) ludności kultury łużyckiej (V okres epoki brązu), zalegała na złożu wtórnym.

35. Obiekt nr 35

Lokalizacja: hektar XII, ar 34, ćw. C.

Opis: w rzucie poziomym kolisty, w przekroju pionowym nieckowaty z przegłębieniem w części południowej, o następujących wymiarach: długość – 0,52 m, szerokość – 0,48 m, głębokość – 0,15 m. Eksplorację poprowadzono od wysokości 60,87 m n.p.m. Wypełnisko obiektu dwuwarstwowe, niejednorodne. W partii stropowej zalegała brunatno-szara, zgliniona próchnica, natomiast w spągu jasnoszara, silnie spiaszczona.

Inwentarz: brak.

Funkcja: dół posłupowy.

Przynależność kulturowa i chronologia: ?

36. Obiekt nr 36

Lokalizacja: hektar XII, ar 34, ćw. C.

Opis: w rzucie poziomym owalny, w przekroju pionowym nieckowaty, o następujących wymiarach: długość – 0,58 m, szerokość – 0,41 m, głębokość – 0,19 m. Eksplorację poprowadzono od wysokości 60,87 m n.p.m. Wypełnisko obiektu jednowarstwowe,

złożone z brunatno-szarej, spiaszczonej próchnicy z przeplamieniami żółtego, drobnoziarnistego piasku o strukturze niejednorodnej.

Inwentarz: 6 fragmentów ceramiki.

Wyróżniono następujące formy naczyń:

- fragment górnej partii niewielkiej miseczki o grubości ścianki 0,5 cm. Wierzchnia krawędź wylewu pokryta ukośnymi karbowaniami, a także zaopatrzona w niewielki, uformowany plastycznie guzek, natomiast powierzchnia zewnętrzna ozdobiona gęsto położonymi dołkami paznokciowymi. Wnętrze pojemnika gładkie, wypolerowane. Naczynie z kategorii stołowych, dobrej jakości, barwy żółtej. Wykonane z gliny żelazistej, z liczną domieszką drobnoziarnistego tłucznia (ryc. 15: 3);
- fragment partii przydennej bliżej nieokreślonego naczynia o średnicy dna 12 cm o grubości ścianek 0,8/0,9 cm. Naczynia z kategorii kuchennych, dobrej jakości, o powierzchni zewnętrznej szorstkiej, wewnętrznej gładkiej, barwy żółto-szarej. Wypalone z gliny żelazistej, z liczną domieszką średnioziarnistego tłucznia (ryc. 15: 4).

Funkcja: dół posłupowy.

Przynależność kulturowa i chronologia: ugrupowanie schyłkowo-pomorskie (III – II w. p.n.e.).

37. Obiekt nr 37

Lokalizacja: hektar XII, ar 33, ćw. B.

Opis: w rzucie poziomym owalny, w przekroju pionowym płasko nieckowaty, o następujących wymiarach: długość (zachowana) – 0,85 m, szerokość – 1,12 m, głębokość – 0,12 m. W części południowej przecięty przez obiekt nr 43. Eksplorację poprowadzono od wysokości 60,92 m n.p.m. Wypełnisko obiektu jednowarstwowe, złożone z brunatno-szarej spiaszczonej próchnicy o strukturze jednorodnej.

Inwentarz: 8 fragmentów ceramiki.

Funkcja: jama o bliżej nieokreślonej funkcji.

Przynależność kulturowa i chronologia: kultura łużycka (V okres epoki brązu).

38. Obiekt nr 38

Lokalizacja: hektar XII, ar 33, ćw. D.

Opis: w rzucie poziomym owalny, w przekroju pionowym płaskonieckowaty, o następujących wymiarach: długość – 0,47 m, szerokość – 0,43 m,

Ryc. 16. Kowanówko, stan. 20A, woj. wielkopolskie. Rzut ob. nr 33. Fot. P. Banaszak

Ryc. 17. Kowanówko, stan. 20A, woj. wielkopolskie. Profil ob. nr 33. Fot. P. Banaszak

głębokość – 0,11 m. Eksplorację poprowadzono od wysokości 60,9 m n.p.m. Wypełnisko obiektu jednowarstwowe, złożone z szarej, spiaszczonej próchnicy z przeplamieniami beżowego, drobnoziarnistego piasku o strukturze niejednorodnej.

Inwentarz: 1 fragment ceramiki.

Funkcja: dół postłupowy.

Przynależność kulturowa i chronologia: ugrupowanie schyłkowo-pomorskie (III – II w. p.n.e.).

39. Obiekt nr 39

Lokalizacja: hektar XII, ar 33, ćw. D.

Opis: w rzucie poziomym kolisty, w przekroju pionowym nieckowaty, o następujących wymiarach: długość – 0,44 m, szerokość – 0,43 m, głębokość – 0,16 m. Eksplorację poprowadzono od wysokości 60,9 m n.p.m. Wypełnisko obiektu jednowarstwowe, złożone z brunatno-szarej, spiaszczonej próchnicy o strukturze jednorodnej.

Inwentarz: brak

Funkcja: dół posłupowy.

Przynależność kulturowa i chronologia: ?

40. Obiekt nr 40

Lokalizacja: hektar XII, ar 24, ćw. D i ar 34, ćw. B.

Opis: w rzucie poziomym kolisty, w przekroju pionowym nieckowaty, o następujących wymiarach: długość – 0,36 m, szerokość – 0,34, głębokość – 0,17 m. Eksplorację poprowadzono od wysokości 60,8 m n.p.m. Wypełnisko obiektu jednowarstwowe, złożone z brunatno-szarej, spiaszczonej próchnicy o strukturze jednorodnej.

Inwentarz: brak.

Funkcja: dół posłupowy.

Przynależność kulturowa i chronologia: ?

41. Obiekt nr 41

Lokalizacja: hektar XII, ar 33, ćw. C.

Opis: w rzucie poziomym prostokątny o zaokrąglonych narożach, w przekroju pionowym nieckowaty, o następujących wymiarach: długość – 1,08 m, szerokość – 0,7 m, głębokość – 0,2 m. Eksplorację poprowadzono od wysokości 60,93 m n.p.m. Wypełnisko obiektu jednowarstwowe, złożone z brunatno-szarej, spiaszczonej próchnicy o strukturze jednorodnej.

Inwentarz: 9 fragmentów ceramiki.

Funkcja: jama o bliżej nieokreślonej funkcji.

Przynależność kulturowa i chronologia: ugrupowanie schyłkowo-pomorskie (III – II w. p.n.e.).

42. Obiekt nr 42

Lokalizacja: hektar XII, ar 33, ćw. C-D.

Opis: wyeksplorowany częściowo. W rzucie poziomym owalny, w przekroju pionowym trapezowaty(?), o następujących wymiarach: długość – 1,14 m, szerokość (zachowana) – 0,76, głębokość – 0,41 m.

Eksplorację poprowadzono od wysokości 60,98 m n.p.m. Wypełnisko obiektu dwuwarstwowe, niejednorodne. W stropie zalegała warstwa brunatno-szarej, spiaszczonej próchnicy o miąższości około 0,25 m, zaś w spągu taż sama próchnica, lecz ciemnoszara o miąższości około 0,15 m.

Inwentarz: 19 fragmentów ceramiki, 1 fragment żuźla żelaznego.

Funkcja: jama o bliżej nieokreślonej funkcji.

Przynależność kulturowa i chronologia: ugrupowanie schyłkowo-pomorskie (III – II w. p.n.e.).

43. Obiekt nr 43

Lokalizacja: hektar XII, ar 33, ćw. D.

Opis: w rzucie poziomym kolisty, w przekroju pionowym nieckowaty, o następujących wymiarach: długość – 0,33 m, szerokość – 0,35 m, głębokość – 0,1 m. Przeciął i naruszył w partii południowej obiekt nr 37. Eksplorację poprowadzono od wysokości 60,9 m n.p.m. Wypełnisko obiektu jednowarstwowe, złożone z brunatno-szarej próchnicy o strukturze jednorodnej.

Inwentarz: brak.

Funkcja: dół posłupowy.

Przynależność kulturowa i chronologia: ?

44. Obiekt nr 44

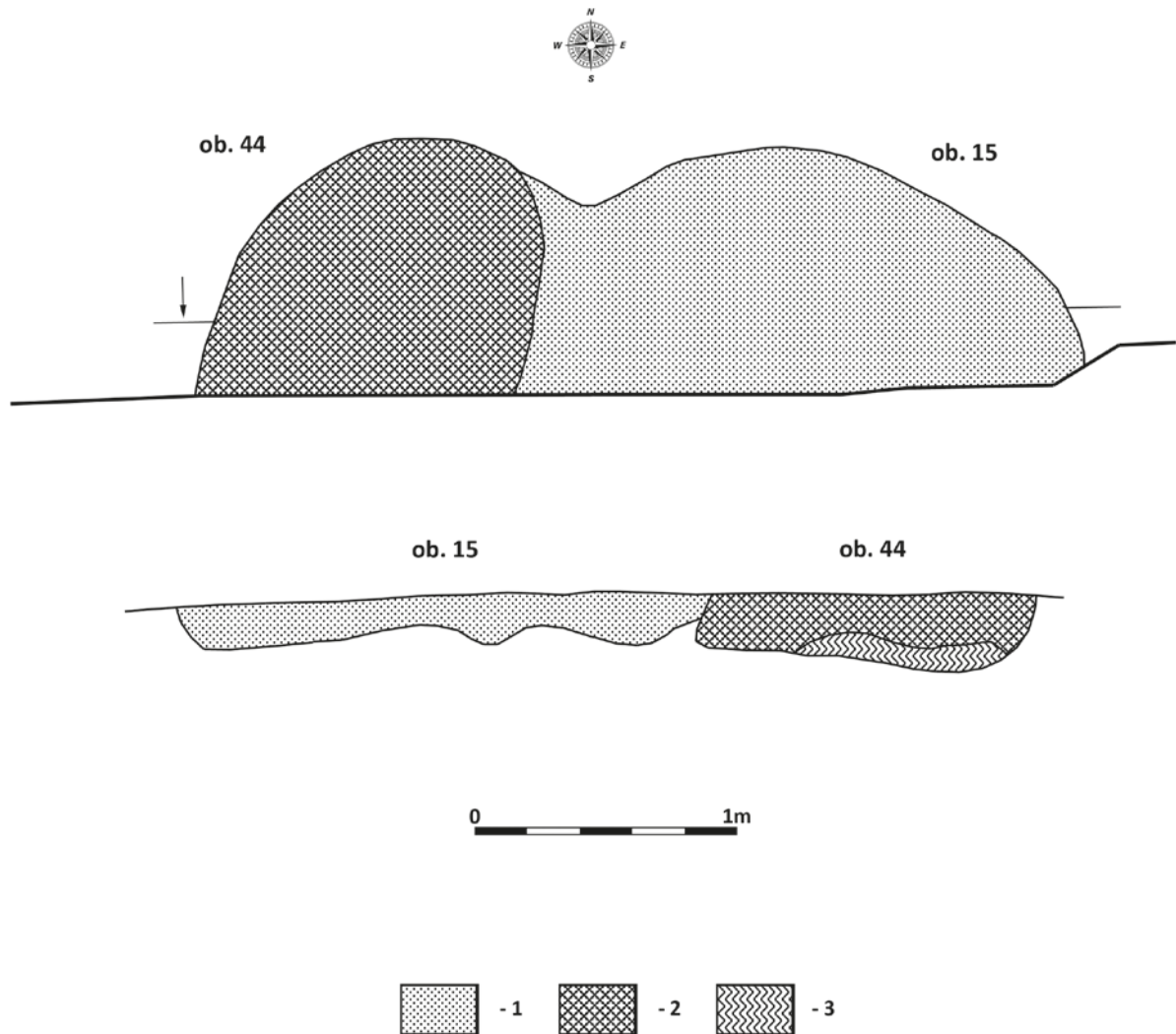
Lokalizacja: hektar XII, ar 33, ćw. D.

Opis: wyeksplorowany częściowo. W rzucie poziomym owalny, w przekroju pionowym płasko nieckowaty, o następujących wymiarach: długość – 1,24 m, szerokość (zachowana) – 0,98 m, głębokość – 0,3 m. Eksplorację poprowadzono od wysokości 60,96 m n.p.m. Wypełnisko obiektu dwuwarstwowe, niejednorodne, złożone w stropie z szaro-brunatnej, spiaszczonej próchnicy, natomiast w spągu z próchnicy ciemnoszarej, lekko spiaszczonej. W części wschodniej przeciął (? – relacje pomiędzy oboma obiektami nie zostały niestety do końca jednoznacznie wyjaśnione) obiekt nr 15 (ryc. 18).

Inwentarz: 34 fragmenty ceramiki, 1 drobny fragment przepalanej(?) kości.

Wyróżniono:

– fragmenty dużego naczynia dwustozkowatego, z nisko umieszczonym załomem brzuśca; przejście brzuśca w szyjkę podkreślone dookołnym

Ryc. 18. Kowanówko, stan. 20A, woj. wielkopolskie. Rzut i przekrój obiektów nr 15 i 44. Legenda: 1 – brunatno-szara, spiaszczona próchnica, 2 – szarobrunatna, spiaszczona próchnica, 3 – ciemnoszara, spiaszczona próchnica). Rys. P. Banaszak, opr. S. Kałagate

złobkiem (ryc. 15: 7). Naczynie dobrej jakości, o grubości ścianek ok. 0,55 cm, o obustronnie gładkich powierzchniach, wykonane z gliny żelazistej zawierającej domieszkę przeważnie średnioziarnistego tłucznia kamiennego, z niewielkim dodatkiem grubszych jego ziaren, widocznych na wygładzonej powierzchni zewnętrznej;

– fragment partii przydennej bliżej nieokreślonego naczynia o średnicy dna około 6 cm i grubości ścianek 0,3 cm. Naczynie z kategorii stołowych(?), niezłej jakości, o obustronnie gładkich powierzchniach, barwy szaro-żółtej. Dno nieco wklęsłe. Wypalone z gliny żelazistej, z liczną domieszką drobnoziarnistego tłucznia (ryc. 15: 6);

– fragment dna bliżej nieokreślonego naczynia o średnicy 6,2 cm i grubości ścianek około 0,8 cm. Naczynie dobrej jakości, o obustronnie gładkich powierzchniach, barwy szarej. Dno płaskie (ryc. 15: 5).

Funkcja: jama o bliżej nieokreślonej funkcji.

Przynależność kulturowa i chronologia: schyłkowy etap wczesnej epoki brązu, prawdopodobnie połowa II tys. p.n.e.

Analiza materiału. Ustalenia kulturowo-chronologiczne

Odkryte na stanowisku Kowanówko 20A obiekty stanowią zaledwie drobny element dużego i niezmiernie interesującego kompleksu osadniczego (ryc. 19) położonego na gruntach wsi, wzdłuż rzeki Wełny i jej dopływów, aż po miejscowość Pawłowice (Jasnosz 1982: 92, ryc. 62; por. też Skorupka 2005, mapy pod opaską),. Zasięg tego skupiska określono w miarę precyzyjnie podczas badań powierzchniowych przeprowadzonych w połowie lat 70. minionego wieku. Zarejestrowano wówczas na obszarze raptem trzech kilometrów kwadratowych blisko 30 stanowisk archeologicznych o chronologii rozpiętej pomiędzy młodszą epoką kamienia a czasami nowożytnymi (Mazurowski 1976). Dane te potwierdzono w toku późniejszych badań powierzchniowych wykonanych w ramach programu AZP.

Na badanym w roku bieżącym stanowisku Kowanówko 20A, na obszarze niecałych pięciuset metrów kwadratowych, zarejestrowano aż cztery fazy osadnicze, z których najstarsza sięgała połowy II tysiąclecia p.n.e., zaś najmłodsza pierwszych stuleci naszej ery.

Faza I – schyłkowy etap wczesnej epoki brązu.

Z fazą I można łączyć obiekt nr 44 - bliżej nieokreślonej pod względem funkcjonalnym jamę, odkrytą przy południowej granicy wykopu badawczego, na arze 33 (ryc. 4). Wyeksplorowano tylko jej północną część, gdyż reszta znajdowała się poza wyznaczonym terenem badań. Wśród wydobytych z wypełniska obiektu fragmentów ceramiki diagnostyczne są ułamki stosunkowo dużego naczynia z nisko umieszczonym załomem brzuśca, zdobionego dookolną linią rytą na przejściu szyjki w brzusiec (ryc. 15: 7). Analogie do tego typu naczyń, reprezentujących stylistykę post-unietycką, można zna-

leźć w zespołach osadowych ze schyłkowego etapu wczesnej epoki brązu w Wielkopolsce, np. w Bruszczewie, stan. 5, pow. kościański (Czebreszuk 2015, fig. 4.46, 4.80, 4.96; Czebreszuk, Jaeger, Stróżyk 2015, pl. 5.30). Wskazanemu etapowi pradziejów odpowiada również technologiczna charakterystyka opisywanego pojemnika, który został wykonany z gliny zawierającej domieszkę średnioziarnistego tłuczni kamiennego z niewielkim dodatkiem grubszej jego frakcji. Na podkreślenie zasługuje uformowanie stosunkowo cienkich ścianek (poniżej 6 mm) tego sporego naczynia, którego średnicy nie można jednak określić.

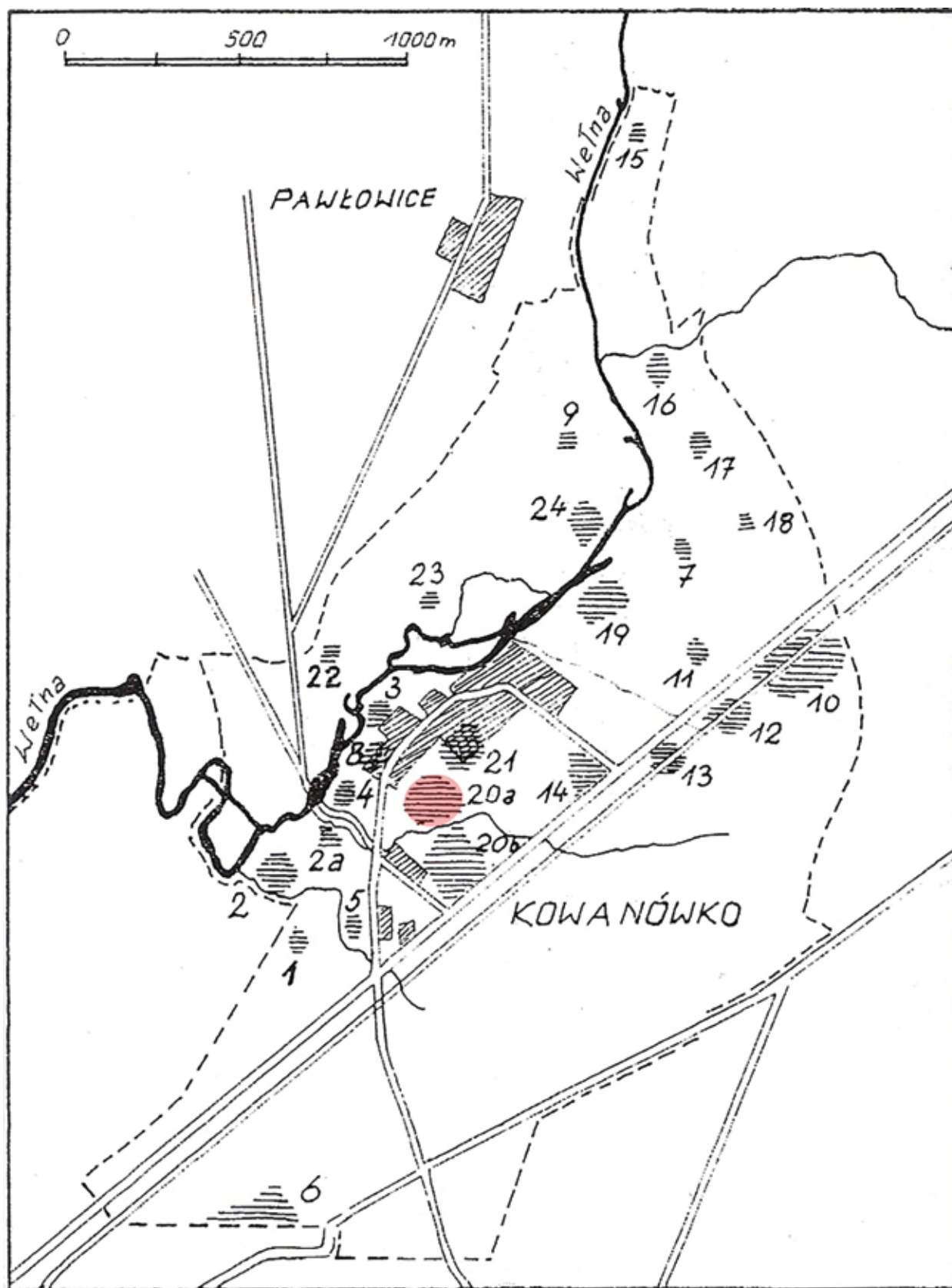
Charakter omówionego tutaj pokrótce odkrycia trudno zdefiniować. Może to być epizod osadniczy dokumentujący penetrację ok. 1500 r. p.n.e. terenów północnej Wielkopolski przez niewielkie grupy ludności z finalnego etapu wczesnej epoki brązu⁶.

Faza II – kultura łużycka, V epoka brązu (900-700 p.n.e.)

Zarejestrowano raptem cztery jamy, w tym 2 prawdopodobnie odpadkowe (ob. nr 3-4, 9, 37); wszystkie w partii zachodniej lub centralnej wykopu badawczego (ryc. 4). Są to utwory o przeciętnych wymiarach w granicach 1,2/1,4 × 1,1/1,2 i głębokości dochodzącej do 0,3 m, z wypełniskiem złożonym z brunatno-szarych bądź szarych, spiaszczonych próchnic i inwentarzem ceramicznym zawierającym najczęściej kilka bądź kilkanaście drobnych, mało charakterystycznych fragmentów naczyń. Wyróżniono m.in. ułamki szerokootworowych mis, w tym w obiekcie nr 9 okazu przypisanego typowi M 3 wg klasyfikacji M. Kaczmarka (2002: 38), ozdobionego skośnie biegnącymi kanelurami na wierzchniej stronie krawędzi brzegu (ryc. 7: 4). Ponadto pojedyncze ułamki ceramiki łużyckiej rejestrowano na złożu wtórnym w wypełniskach niektórych obiektów o innej przynależności kulturowej (ryc. 11: 4-5).

Chronologia powyższego zespołu obiektów, stanowiącego zapewne element większego założenia osadowego, przypada na V okres epoki brązu.

⁶ Wszechstronnej pomocy przy określaniu charakteru tego znaleziska udzielili PP. prof. dr hab. J. Czebreszuk, prof. dr hab. A. Koško i prof. dr hab. J. Wierzbicki z Wydziału Archeologii UAM, za co niniejszym składamy serdeczne podziękowania.

Ryc. 19. Kompleks stanowisk pradziejowych i historycznych na gruntach wsi Kowanówko wzdłuż rzeki Welna (za: Jasnosz 1982: 92, ryc. 62).
Różowym kolorem zaznaczono zasięg stan. Kowanówko 20A

Faza III – kultura pomorska(?), faza schyłkowa (III – II w. p.n.e.)

Zdecydowaną większość z 19 obiektów przypisanych temu ugrupowaniu kulturowemu odkryto w części wschodniej i centralnej wykopu badawczego (ryc. 4). 4 z nich to prawdopodobnie niewielkie jamy zasobowe (ob. nr 17, 31, 33-34), 1 – odpadkowe (ob. nr 2), 10 – o nieokreślonej funkcji (ob. nr 8, 10, 12-13, 15, 28, 30, 32, 41-42), 4 – doły posłupowe (ob. nr 18, 24, 36, 38).

Obiekty sklasyfikowane tutaj jako domniemane jamy zasobowe wymykają się nieco kryteriom, szczególnie wielkościowym, podanym onegdaj przez J. Michalskiego (1983: 156 i nast.). Kolistego albo owalnego kształtu, w przekroju nieckowate lub prostokątne bądź zbliżone do prostokątnego, o wymiarach w granicach 0,95/1,6 x 0,95/1,4 m i głębokości dochodzącej zaledwie do niecałego 0,6 m były, z jednym wyjątkiem, skupione w części południowo-wschodniej wykopu, na arze 34 (ryc. 3). Inne jamy, a także doły posłupowe w niczym nie odbiegały od spotykanych na osadach z tego okresu. Z jednym wyjątkiem (ob. nr 2 – jama odpadkowa) pozostały nieokreślone funkcjonalnie. Tym niemniej należy założyć, w myśl uwag A. Michałowskiego, iż badany fragment osady stanowił wycinek jej części gospodarczej (Michałowski 2003: 145).

Chronologię omawianej fazy wyznaczono na podstawie ceramiki.

Wydobyte z poszczególnych obiektów fragmenty naczyń złożyły się na dość zwarty stylistycznie i technologicznie zespół. Na ich stosunkowo wysoką jakość wpłynął odpowiedni dobór glinianego surowca, zastosowanie, niekiedy w dużych ilościach, niemal wyłącznie domieszki drobno- lub średnioziarnistego tłuczni, cienkościennosc (fragmenty o grubości ścianek powyżej 0,8 mm pojawiały się nadzwyczaj sporadycznie), dobry wypał oraz staranne opracowanie powierzchni; od zewnątrz najczęściej szorstkich bądź schropowaconych techniką „miotłkowania” lub obmazywania palcami, zdecydowanie rzadziej gładkich; od wewnątrz przeważnie starannie wygładzonych.

Przed wszystkim odnotowywano fragmenty średniej wielkości baniastych garnków o beczułkowato uformowanych brzuścach z nieregularnymi brzegami zachylonymi do wewnątrz i zaokrąglonymi

mi krawędziami wylewów, z obmazanymi palcami lub schropowaconymi techniką „miotłkowania” powierzchniami zewnętrznymi, czasem zaopatrzonymi tuż pod krawędziami w charakterystyczne, niewielkie guzki plastyczne (ryc. 11: 1-2, 6; ryc. 15: 2). Niekiedy krawędzie wylewów były nieznacznie pogrubione (ryc. 7: 6), czasem też ścięte górą i delikatnie wychylone na zewnątrz (ryc. 7: 3). Inne formy naczyń wystąpiły w pojedynczych egzemplarzach. Złożyły się nań fragmenty niewielkiego kubka zaopatrzonego w taśmowate(?) uszko, o łagodnie zaokrąglonym brzuścu i facetowanej krawędzi wychylonej na zewnątrz, nieznacznie wyodrębnionej w szyjkę i powierzchnię zewnętrzną gładkiej przechodzącej w wypolerowaną (ryc. 7: 2) oraz ułamek partii brzegowej niewielkiej miseczki o nierównej krawędzi wylewu pokrytej ukośnymi karbowaniami i z niewielkim, plastycznie uformowanym guzkiem oraz powierzchnią zewnętrzną ozdobioną gęsto i bezładnie położonymi dołkami paznokciowymi (ryc. 15: 3). Dołkami paznokciowymi pokryto także niewielki fragment partii brzegowej (ryc. 15: 1) i brzuśca (ryc. 11: 3) dwóch bliżej niekreślonych naczyń.

Obecnie w literaturze przedmiotu dominuje pogląd, że na przełomie III i II wieku p.n.e. na Nizinie Wielkopolsko-Kujawskiej wspólnota z kręgu kultury pomorskiej zaczęły ustępować pod naporem nowych idei związanych ze społecznościami świeżo powstającej kultury przeworskiej. Ponadto w inwentarzach stanowisk z tego okresu pojawiły się materiały określane jako rezultat oddziaływania ugrupowań o cechach, najogólniej mówiąc, „jastorfskich”, generalnie lokowanych na terenach północnych Niemiec i południowej Jutlandii i stamtąd ekspandujących na ziemie polskie (Kaczor *et al.* 2017: 151). Jednak indagowany w tej sprawie na okoliczność materiałów ceramicznych z Kowanówka A. Michałowski nie zauważył w przedstawionym zbiorze ceramiki pierwiastków tej kultury, dopatrując się przede wszystkim cech powoli zanikających tradycji schyłkowo-pomorskich i wskazując na niektóre formy naczyń ze ściętymi krawędziami wylewów (ryc. 7: 2-3) jako przykład zmian stylistycznych, które można łączyć z początkami zachodzącego w kowanowskiej społeczności procesu latenizacji⁷.

⁷ W tym miejscu pragniemy serdecznie podziękować p. prof. dr hab. A. Michałowskiemu z Wydziału Archeologii UAM za

Faza IV – kultura wielbarska, faza B₂ – B₂/C₁ (2. połowa II – 1. ćwierć III w. n.e.) okresu wpływów rzymskich.

Fazie tej przypisano wielki piec wapienniczy (ob. nr 1), niewątpliwie najbardziej interesujący obiekt odkryty w trakcie prac wykopaliskowych. Został zarejestrowany w części zachodniej wykopu, na arach 32 i 33 (ryc. 4). W stropie miał on kształt zbliżony do kolistego, w dolnych partiach prostokątnego o zaokrąglonych narożach, zaś w profilu jawił się jako głęboka, wannowata niecka z płaskim dnem o wymiarach w stropie 2,36 × 2,67 m (w części przydennej odpowiednio: 1,88 × 1,48 m) i głębokości 1,42 m. Kamienna konstrukcja części wziemnej urządzenia zabezpieczała kotłnię (komorę) wypaleniskową o pojemności około 3,75 m³, w momencie odkrycia zawaloną do głębokości 1,05 m pozostałościami naziemnej, glinianej kopuły. Niżej, tuż nad kamiennym dnem zarejestrowano warstwę wapna, a w niej tkwiące, celowo wrzucone po zakończeniu działalności pieca, fragmenty glinianej situli (ryc. 7: 1).

Dotąd na stanowiskach z okresów przedrzymskiego i wpływów rzymskich w Wielkopolsce oraz na ziemi lubuskiej zarejestrowano ponad 40 pieców wapienniczych (Michałowski, Sobucki 2013: 302). Raptem około 10 z nich, odkrytych m.in. w miejscowościach Kalsk, pow. zielonogórski, Lubochnia, pow. gnieźnieński, Poznań-Sołacz, pow. *loco*, Słapanowo, pow. obornicki, Szarcz, pow. międzyrzecki, Wągowo, pow. poznański przypisano społecznościom wielbarskim (Michałowski, Teska 2015, ryc. 9; Augustyniak, Wawrzyniak 2015: 233)⁸. Od współczesnych im wapienników z osad ludności kultury przeworskiej różniły się z reguły znacznie większymi rozmiarami oraz głębokościami, a ich mocno zagłębione w ziemi komory wypaleniskowe najczęściej miały kamienne ścianki i dna. Obiekt z Kowanówka prostokątnym w rzucie i wannowatym w profilu kształtem komory nadzwyczajnie przypomina rozwiązania zastosowane przy wznoszeniu analogicznych urządzeń w odległym o kilkadziesiąt

kilometrów Wągowie (Michałowski *et al.* 2015: 90). Należy jeszcze przypomnieć, że osadę wągową datowano materiałem ceramicznym na fazy B₂-B₂/C₁ okresu wpływów rzymskich (Michałowski *et al.* 2015: 110).

Taką samą chronologię przyjęto również dla pieca z Kowanówka, posiłkując się wydobytymi z wypełniska fragmentami *situli*, odnoszonej do faz B₁-B₂/C₁ okresu wpływów rzymskich w myśl ustaleń E. Wołągiewicza (1993: 26), aczkolwiek dla obszaru Wielkopolski okres ten należy oczywiście zawęzić do faz B₂ – B₂/C₁ (Wołągiewicz 1981: 85).

Badania wielkopolskich osad ludności kultury wielbarskiej przyniosły dotąd znaleziska zaledwie kilku egzemplarzy tego typu naczyń: w Goślinowie, pow. gnieźnieński (Machajewski 2003: 232, ryc. 3: 4) i prawdopodobnie w nieodległym Kowalewku, pow. obornicki (Żychliński 1999: 191, tabl. IV: 2) oraz Siedlec, pow. wągrowiecki (Dernoga 2000, ryc. 10: 12). Zatem tym bardziej interesującym jest fakt celowego zdeponowania fragmentu situli we wnętrzu wygaszonego wapiennika, naczynia zdecydowanie częściej rejestrowanego na cmentarzyskach społeczności wielbarskich, chociażby w Słapanowie, pow. szamotulski (Przewoźna 1955), czy też wspomnianym już Kowalewku, pow. obornicki (Skorupka 2001), tam używanego do celów grzebalnych jako popielnicy, tutaj może na znak zakończenia użytkowania pieca.

W toku badań zarejestrowano jeszcze jedno urządzenie ogniowe (obiekt nr 22), zlokalizowane w części północnej wykopu na arze 24 (ryc. 4), które wstępnie sklasyfikowano jako piec wapienniczy prawdopodobnie również ludności kultury wielbarskiej. Nie podjęto jednak eksploracji tegoż obiektu, gdyż znajdował się on poza zasięgiem właściwych wykopów fundamentowych i nie groziło mu zniszczenie. Tym niemniej odnotowane rozmiary (2,48 × 2,08 m) i charakterystyczny, dookoły wieniec kamieni na obwodzie w partii stropowej dowodnie, jak się wydaje, świadczą o jego pierwotnej funkcji. Od strony wschodniej i południowej domniemany wapiennik otoczony był dołami posłupowymi (ob. nr 14, 19-21), dowodzącymi dawnego, przynajmniej częściowego, zadaszenia urządzenia.

udzielenie bezinteresownej pomocy i wyczerpujących konsultacji.

⁸ Nie do końca pozostaje wyjaśniony status 3 wapienników odkrytych w Jordanowie, gm. Świebodzin na stanowisku 12. Kierujący jordanowskimi badaniami współautor niniejszego tekstu skłania się jednak ku „wielbarskiej” proveniencji tych urządzeń (por. też Kirschke, Narożna-Szamałek, Wawrzyniak 2010: 12-13, tam dalsza literatura)

Wnioski końcowe

Badania przyniosły nadszpiewane rezultaty. Uchwycono bardzo interesujące pozostałości osadnictwa pradziejowego, w tym stosunkowo rzadko odkrywane ślady bytowania schyłkowego osadnictwa wczesnobrązowego z około połowy II tys. p.n.e., ponadto relikty osad: ludności kultury łużyckiej z V okresu epoki brązu oraz schyłkowo-pomorskiej z III – II wieku p.n.e. i wreszcie miejsce produkcji wapna z II – III wieku n.e. ludności kultury wielbarskiej. Wyniki te znacząco zweryfikowały dotychczasową wiedzę o stanowisku Kowanówko 20A, dotąd ujmowanego w literaturze przedmiotu przede wszystkim jako domniemane cmentarzysko ludności kultury przeworskiej z II – III wieku n.e.

Do początków bieżącego wieku kompleks stanowisk archeologicznych zlokalizowany na gruntach wsi Kowanówko wzdłuż lewobrzeżnej krawędzi doliny Wełny był – z punktu widzenia ochrony konserwatorskiej – względnie bezpieczny. Obraz ten uległ diametralnej zmianie w ostatnich kilkunastu latach. Żywiołowo rozrastające się budownictwo mieszkaniowe zajęło niemal w całości te grunty i grozi całkowitym zniszczeniem zalegających w „archiwum ziemi” pozostałych jeszcze reliktyw dawnego osadnictwa, w tym zarejestrowanych na stanowisku Kowanówko 20A. Należy zatem niezwłocznie przedsięwziąć odpowiednie kroki formalno-prawne i administracyjne, które umożliwią – z odpowiednim wyprzedzeniem – wkroczenie ekipom archeologów na ocalałe partie stanowisk, jeszcze przed pojawieniem się ekip budowlanych stawiających nowe budynki⁹.

Poznań, dnia 30 stycznia 2020 r.

⁹ Postulat ten jest o tyle istotny, że przeprowadzone wcześniej na stanowisku, w latach 2015-2018, nadzory archeologiczne nie przyniosły żadnych rezultatów nawet wtedy, gdy były realizowane w bezpośrednim sąsiedztwie tegorocznego wykopu. Jest to o tyle zdumiewające, że wykonana przy okazji omówionych tutaj prac pobieżna prospekcja terenowa niezabudowanych i dostępnych jeszcze działek ujawniła liczne ułamki ceramiki pradziejowej, średniowiecznej i nowożytnej zalegające na powierzchni, w tym na parcelach przygotowanych pod budowę kolejnych budynków.

Bibliografia

- AUGUSTYNIAK H., WAWRZYNIAK P.
2015 Nowe dane do osadnictwa w okresie wpływów rzymskich w północno-zachodniej Wielkopolsce. Wyniki badań archeologicznych przeprowadzonych na trasie gazociągu Wierzbno – Sątopy (odcinek lubuski). W: A. Michałowski, M. Teska, M. Żółkiewski (red.), *Viator per Devia Scientae Itinera. Studia nad problematyką okresów przedrzymskiego, rzymskiego, wędrówek ludów i wczesnego średniowiecza*: 229-243. Poznań.
- CZEBRESZUK J.
2015 Ůnětice culture settlement in the mineralized zone of the site. W: J. Czebreszuk, J. Müller (red.), *Bruszczewo III. The settlement and fortification in the mineral zone of the site* (= Studien zur Archäologie in Ostmitteleuropa/ Studia nad Pradziejami Europy Środkowej 13): 53-237. Poznań–Bonn.
- CZEBRESZUK J., JAEGER M., STRÓŻYK M.
2015 Ůnětice culture pottery from the fortifications. W: J. Czebreszuk, J. Müller (red.), *Bruszczewo III. The settlement and fortification in the mineral zone of the site* (= Studien zur Archäologie in Ostmitteleuropa/ Studia nad Pradziejami Europy Środkowej 13): 239-284. Poznań–Bonn.
- DERNOGA M.
2000 Osada kultury wielbarskiej z okresu wpływów rzymskich w Siedleczku (gm. Wągrowiec, woj. wielkopolskie). W: A. M. Wyrwa (red.), *Studia i Materiały do dziejów Pałuk. T. III. Środowisko naturalne i osadnictwo w tekneńskim kompleksie osadniczym*: 185-205. Poznań.
- JASNOSZ S.
1982 Materiały i studia do dziejów osadnictwa starożytne- go i wczesnośredniowiecznego Ziemi Obornicko-Rogozińskiej (część 1). *Fontes Archaeologici Posnanienses* 31(1980): 1-144.
- KACZMAREK M.
2002 *Zachodniowielkopolskie społeczności kultury łużyckiej w epoce brązu*. Poznań.
- KACZOR W., MICHAŁOWSKI A., TESKA M., ŻÓŁKIEWSKI M.
2017 *Grabkowo, gm. Kowal, stanowiska 7 i 8. Źródła archeologiczne do studiów nad okresem przedrzymskim na Nizinie Wielkopolsko-Kujawskiej*. Poznań.
- KIRSCHKE B., NAROŻNA-SZAMAŁEK U., WAWRZYNIAK P.
2010 *Wyniki badań na stanowisku Jordanowo nr 12 (AZP 53-14/47), gm. Świebodzin, pow. świebodziński, woj. lubuskie w roku 2008. Osada ludności kultury łużyckiej*. Maszynopis w archiwum Lubuskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Zielonej Górze.
- KONDRACKI J.
1981 *Geografia fizyczna Polski*. Wyd. V. Warszawa.
- MACHAJEWSKI H.
2003 Starożytni hutnicy z Pojezierza Gnieźnieńskiego. *Wielkopolski Biuletyn Konserwatorski* 2: 226-238.
- MAZUROWSKI R.
1976 *Archeologiczne badania powierzchniowe w rejonie realizacji zbiornika na rz. Wełnie pod Obornikami*. Maszynopis w Archiwum Naukowym Muzeum Archeologicznego w Poznaniu.

MICHAŁSKI J.

- 1983 Zagadnienia systematyzacji i interpretacji obiektów nieruchomości (ze studiów nad osadami otwartymi kultury łużyckiej). *Materiały Starożytne i Wczesnośredniowieczne* 5: 135-195.

MICHAŁOWSKI A.

- 2003 *Osady kultury przeworskiej z terenów ziem polskich*. Poznań.

MICHAŁOWSKI A., PIASECKA K., PIASECKI A., POGODZIŃSKI P., ŻYCHLIŃSKI D.

- 2015 Wstępne wyniki ratowniczych badań archeologicznych na osadzie kultury wielbarskiej w Wagowie, pow. poznański, woj. wielkopolskie, stan. 1 i 13. *Wielkopolskie Sprawozdania Archeologiczne* 16: 85-113.

MICHAŁOWSKI A., SOBUCKI A.

- 2011 Piece wapiennicze z młodszego okresu przedrzymskiego i okresu wpływów rzymskich w Wielkopolsce. W: A. Jaszewska, A. Michalak (red.), *Ogień – żywioł ujarzmiony i nieujarzmiony. VI Polsko-Niemieckie Spotkania Archeologiczne, Garbicz, 5-6 czerwca 2008* (= Biblioteka Archeologii Środkowego Nadodrza 4): 273-310. Zielona Góra.

MICHAŁOWSKI A., TESKA M.

- 2015 Piece wapiennicze w południowo-zachodniej strefie kultury wielbarskiej w fazie lubowidzkiej na tle porównawczym – przegląd źródeł. *Folia Praehistorica Posnaniensia* 20: 319-339.

PRZEWOŻNA K.

- 1955 Osada i cmentarzysko z okresu wpływów rzymskich w Słapanowie pow. Szamotuły. *Fontes Archaeologici Posnanienses* 5: 60-140.

SKORUPKA T.

- 2001 *Kowalewko 12. Cmentarzysko birytualne ludności kultury wielbarskiej (od połowy I w. n.e. do początków III w. n.e.)* (= Archeologiczne badania ratownicze wzdłuż trasy gazociągu tranzytowego. T. II. Wielkopolska. Cz. 3.). Poznań.

- 2005 (red.), *Archeologia powiatu obornickiego. Oborniki-Rogoźno-Ryczywół*. Poznań.

WOŁĄGIEWICZ R.

- 1981 *Kultura wielbarska – problem interpretacji etnicznej*. W: T. Malinowski (red.), *Problemy kultury wielbarskiej*: 79-106. Słupsk.

- 1993 *Ceramika kultury wielbarskiej między Bałtykiem a Morzem Czarnym*. Szczecin.

ŻYCHLIŃSKI D.

- 1999 Osada z późnego okresu wpływów rzymskich w Kowalewku, gm. Oborniki, woj. poznańskie, stanowisko 3. *Folia Praehistorica Posnaniensia* 9: 173-218.

Prehistoric settlement at site 20A in Kowanówko, Wielkopolska Province Summary

The rescue excavation research carried out in March 2019 at Kowanówko, site 20A (AZP 47-27/25) was undertaken in connection with the planned construction of a single-family house. The investigations covered an area of 476.8 m², and they revealed 44 features, mainly pits (including probably household and waste pits) and postholes. The finds have been identified as related to the presence of the communities from the final stage of the Early Bronze Age (probably the middle of the 2nd millennium BC), the population of the Lusatian culture from phase V of the Bronze Age, and the settlement site from the declining phase of the Pomeranian culture, i.e. the 3rd-2nd centuries BC. Also, a large firing device was uncovered – a lime kiln attributed to the Wielbark culture, dating to phases B₂ – B₂/C₁ of the Roman Period. Some circumstantial evidence suggests that another furnace discovered at the site was also a lime kiln of the Wielbark culture. Fourteen features, mainly postholes, remained chronologically undefined. The features were distinguished from the background of yellow-brown, fine-grained sand with clay lenses and inclusions of hardpan – the undisturbed soil that gave the impression of a spotted and heterogeneous structure.

The chronology of individual features was determined on the basis of pottery. Particularly interesting finds related to the Early Bronze Age settlement include fragments of a relatively large biconical vessel with a low carination, with traits characteristic of the post-Únětice style. Equally intriguing is an assemblage of medium-size pots with barrel-shaped bellies, associated with the declining phase of the Pomeranian culture from the 3rd-2nd cent. BC. The lime kiln, in turn, contained a fragment of a large situla ornamented with a gently incised “segment composition” depicting the motif of swastika with the elements of meander decoration – a vessel type characteristic of the Wielbark culture.

Until recently archaeological sites located within the lands of Kowanówko village were – from the conservation protection perspective – relatively safe. However, this situation changed dramatically in the last several years. The area in question has been almost entirely covered by the rapidly expanding housing construction, which poses a threat of destruction of the past settlement remains deposited in the ‘earth’s archives’, including finds recorded at Kowanówko, site 20A. Therefore, appropriate formal, legal, and administrative steps should be taken immediately to enable archaeologists to enter – with a reasonable amount of time in advance – the surviving parts of archaeological sites before building teams start their work.

Autorzy/Authors:

mgr Paweł Banaszak, Pracownia Archeologiczno-Konserwatorska mgr Alina Jaszewska, ul. Ceramiczna 2, 65-954 Zielona Góra, pawel.banaszak.8@poczta.fm, ORCID: 0000-0003-2080-9096

mgr Piotr Wawrzyniak, Pracownia Archeologiczno-Konserwatorska mgr Alina Jaszewska, ul. Ceramiczna 2, 65-954 Zielona Góra, wawrzyniakp@poczta.fm, ORCID: 0000-0002-1216-9968

